

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

De Corona militis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

bant homines Dei coronari non debere; nisi forte sicuti Christus coronatus est.

X. Proinde quum mortuorum sit coronari & Idolorum, apud que ipsa fores, hostia, ara, & sacerdotes coronantur; Christianis non licere.

XI. Jam ut ad causas coronarum veniatur, militiam imprimis in castris a militibus Christi non convenire Christianis.

XII. Deinde ut liceat certe causam coronarum contra eos facere, seu Laureas ista coronentur, seu Myrto, sive Olea; idque sive in Donatiui dispensatione, sive in triumpho, sive in sollemnibus Caesarum, Castrensibus vel Municipiis coronis coronentur milites.

XIII. Eiusdem esse generis coronas Laureas publicorum ordinum, Aureas Magistratum, seu Hetruscas, aut Provinciales; item eas quibus publici equi coronantur, aut vulgus in Prætorialibus & Municipalibus sollemnitatibus, aut sponsæ in nuptiis, aut serui manumissis; denique & Agonisticas, & quibus coronantur Lupanaria, pistrina, carcer, Ludus, Amphitheatra, spoliaria, ipsæq; Libitinae.

XIII. Nullo itaque modo capiti inferendas Idololatriæ manus, maxime quum Christus seruum ex spinis pro utroque sexu subierit.

XV. Quinpotius coronam vite expectet, ad quam ille inuitat, quam Apostolus repositam sibi merito confidit, ac victoria quam accepit in visione angelus ut vinceret; qua sedent Prebiteri coronati, & ipse Filius hominis supra nubem micat.

Ceterum Tertulliani esse hunc Librum, vel ex eo manifestum est, quod Librum citat in Spectaculis Græco quoque stylo a se conscriptum, cuius alibi frequenter meminit. Denique multa in eodem penè verbis repetat, quibus supra in Apologetico, & Libris de Idololatria, ac de Velandis virginibus. Imitantur etiam eundem BB. Hieron. & Basilius locis infra citatis, & ex c. 4. locum integrum transscripsit B. Isidorus Etym. l. 5. c. 3. Viderunt proinde etiam Manuscriptos Trithemius & Politianus. Primus autem edidit Rhenanus non semel editum ex Paterniacensi, Hirsaugiensi, & Gorziensi codicibus; & initio Scholius, deinde & Adnotationibus, quibus Traditiones Ecclesiasticas non scriptas mirè confirmat, illustravit. Nos easdem (paucis immutatis, in quibus hallucinabatur) partim hinc retinimus, partim supra, quæ nempe ad Missæ sacrificium pertinent, Libro de Oratione; partim infra, quæ Baptismi Sacramentum concernunt, libro de Baptismo, nostris Adnotationibus inferimus, & iam postremum ex tribus MS. Vatic. codicibus denuò castigavimus, & ex Plinio integram Coronarum materiam ita deduximus, ut posthac alio Commentario eius argumentum non sit opus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI DE CORONA MILITIS LIBER.

CAP. I.

PROXIME facta est liberalitas, præstantissimorum Imperatorum
 4 Expungebantur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illi
 magis Dei miles, ceteris constantior fratribus, qui se duobus dominis
 servire non posse præsumperat, solus libero capite, coronamento
 manu ocioso. 5 Vulgata iam & ista disciplina Christianorum reduc-
 bat. Denique, singuli designare, eludere eminus, infringere communi
 in nostrum. 6 Tribuno defertur, & persona iam ex ordine accersitur
 Statim Tribunus, Cur, inquit, tam diversus habitus? Negavit ille cum ceteris sibi liceret.
 Causas expostulatur, Christianus sum, respondit. 7 O militè in Deo gloriosum, Suffragium
 exinde, & res apud Acta, & reus apud Præfectos. Ibidem 10 gravissimas penulas post
 11 recitavit

A¹¹ reculari auspiciatus. ¹² speculatoriam morosissimam pedibus absoluit, terræ sanctæ infi-
 stere incipiens: gladium nec dominicæ defensionis necessarium reddidit: laurea & de ma-
 nu claruit. Et nunc ruffatus sanguine suo, ¹³ spe calcatus, de Evangelij paratura succinctus
 acutiore verbo Dei, totus de Apostolo armatus, & de ¹⁴ martyrij candida, laurea melius
 coronatus, donatium Christi in carcere expectat. Exinde sententiæ super illo, nescio an
 Christianorum, non enim aliæ Ethnicorum, vt de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, ¹⁵
 qui de habitu interrogatus nomini negotium fecerit, solus scilicet fortis, inter tot fra-
 tres commilitones solus Christianus. Planè superest ¹⁶ vt etiam martyriam reculare medi-
 tentur, qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerit. ¹⁷ Mussitant denique tam bonam
 & longam sibi pacem periclitari. Nec dubito quasdam scripturas emigrare, sarcinas expe-
 dire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euangelij memoriam cu-
 rant. Noui & Pastores eorum in ¹⁸ pace leones, in prælio ceruos. Sed de ¹⁹ quæstionibus
 confessionum alibi docebimus. At nunc quatenus illud opponunt: Vbi autem prohibe-
 mur coronari? Hanc magis localem substantiam causæ præsentis aggrediar, vt & qui ex
 sollicitudine ignorantia quærunt, instruantur: & qui in defensione delicti contédunt, re-
 uincantur (²⁰ ipsius vel maximè exemplo) Christiani laureati, quibus in solatium quæstio
 est, quasi aut nullum aut incertum saltem haberi posset delictum quod patiat quæstio-
 nem. Nec nullum autem nec incertum, hinc interim ostendam. ¶ ²¹ Neminem dico fi-
 delium coronam capite nosse aliàs extra tempus tentationis eiusmodi. Omnes ita obser-
 uant à catechumenis vsque ad confessores, & martyres, vel negatores. Viderint vnde au-
 thoritas mortis, de qua cum maximè quærunt. Porro eum quæruntur cur quid obseruetur,
 obseruari interim constat. Ergo nec nullum nec incertum videri potest delictum, ²² quod
 committitur in obseruationem suo iam nomine vindicandam, & ²³ satis auctoratam con-
 sensus patrocinio. Planè, sic tamen vt ratio quærenda sit, sed salua obseruatione, ²⁴ nec in
 destructionem eius, sed in ædificationem potius, quò magis obserues cum fueris etiam de
 ratione securus. Quale est autem vt tunc quis in quæstionem prouocet obseruationem,
 cum ab ea excidit? & tunc requirat vnde habuerit obseruationem, cum ab ea desit? quando
 est i deò velit videri ad quæstionem vocare, vt ostendat se non deliquisse in obseruatio-
 nis destitutione, nihilominus deliquisse eum constet retrò in obseruationis præsumptione.
 Si enim non deliquit hodie suscepta corona, deliquit aliquando recusata. Et ideo non
 ad eos erit iste tractatus, quibus non competit quæstio, sed ad illos qui studio discendi, non
 quæstionem deferunt, sed consultationem. Nam & semper quæruntur de isto, & ²⁵ laudo si-
 dem quæ antè credit obseruandum esse quæ didicit. Et ²⁶ facile est statim exigere, vbi scri-
 ptum sit, ne coronemur. At enim vbi scriptum est, vt coronemur? Expostulantes enim scri-
 pturæ patrocinium in parte diu ersa, præiudicant suæ quoque parti scripturæ patrocinium
 adesse debere. Nam si ideo dicitur coronari licere, quia non prohibeat scripturæ, quæ re-
 torquebitur ideo coronari non licere, quia scriptura non iubeat. Quid faciet disciplina?
 vtrunque recipiet, quasi neutrum prohibitum sit? An vtrunque reiciet, quasi neutrum
 C præceptum sit? Sed quod non prohibetur, vtrò permissum est. Imò prohibetur, quod non
 vtrò est permissum. [²⁷ Et quandiu ²⁸ per hanc lineam ferram reciprocabimus, habentes
 obseruationem inueteratam, ²⁹ quæ præueniendo statum fecit: Hanc si nulla scriptura
 determinauit, certè consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit.
 Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis ob-
 tentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quæramus an & traditio non scripta nõ
 debeat recipi? Planè negabimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum ob-
 seruationum, quas sine vllius scripturæ instrumento, folius traditionis titulo, exinde con-
 suetudinis patrocinio vindicamus. ³⁰ Denique vt à baptisate ingrediar, Aquam adituri,
 ibidem, sed & aliquanto prius in Ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renunciare
 diabolo, & pompæ, & Angelis eius. Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid responden-
 tes, quam Dominus in Evangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis cõcordiam
 prægustamus. Ex quæ ea die, lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus.
³¹ Eucharistiæ Sacramentum & ³² in tempore victus, & ³³ omnibus mandatum à Domi-
 no, ³⁴ etiam antelucanis coetibus, ³⁵ nec de aliorum manu quam præsentium sumimus.
³⁶ Oblationes pro defunctis, ³⁷ pro natalitiis, annua die facimus. ³⁸ Die Dominico ieiunium
 nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pen-
 tecosten vsque gaudemus. ³⁹ Calicis aut panis etiã nõstri, aliquid decuti in terram anxie

CAP. II.

2. Cor. 13.

Isai. 7.

CAP. III.

ULLIAN
 notati onibus
 MELI
 V
 36

A munem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus solet prouocare: vt cum in velamine femina: Nec natura vos, inquit, docet? Vt cum ad Romanos: Natura facere, dicens, Nationes ea quæ sunt legis: & legem naturalem suggerit, & naturam legalem. ⁵⁷ Sed & in priore Epistolæ, naturalem vsum conditionis in non naturalem masculos & feminas inter se demutasse affirmans, ex retributione erroris in vicem poenæ, vtique naturali vsui patrocinatur. Ipsum Deum secundum naturam prius nouimus, ⁵⁸ Deum appellantes Deorum, bonum præsumentes, & iudicem inuocantes. Quæris, an ⁵⁹ conditioni eius fruendæ natura nobis debeat præire, ne illâ rapiamur, quâ Deum mulus vniuersam conditionem certis vsibus homini mancipatam, cum ipso homine corrumpit. Vnde eâ & Apostolus inuitam ait vanitatem ⁶⁰ succidisse, vanis plurimum vsibus, tum turpibus, & iniustis, & impiis, subuersam. Sic itaque & circa voluptates spectaculorum infamata conditio est, ab eis, qui naturam quidem, Dei omnia sentiunt, ex quibus spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt. Illud quoque intellige, omnia à diabolo esse mutata. ⁶¹ Sed & huic materiæ propter sua uulgidios nostros Græco quoque stylo satisfecimus. [⁶² Proinde coronarij isti agnoscant interim naturam auctoritatem, communis parentis nomine, quâ homines, & propriæ religionis pignora, quâ Deum naturam proximo colentes: atque ita, velut ex abundantia, ceteras quoque rationes dispiciant, quæ nostro priuatim capiti coronamentis & quidem omnibus interdiciunt. Nam & vrgemur à communione naturalis disciplina, conuerti ad proprietatem Christianam totam iam defendendam, per ceteras quoque species coronarum, quæ aliis vsibus prospectæ videntur, vt ex aliis substantijs structæ: ne quia non ex floribus constant, quorum vsum natura signauit (vt ipsa hæc ⁶³ Lauream militaris) non credantur admittere sceleris interdictionem, quia euaserint naturam præscriptionem. Video igitur & curiosius & plenius agendum ab originibus vsque ad profectus & excessus rei: Litteræ ad hoc seculares necessaria. De suis enim instrumentis secularia probari necesse est: quantulas attingi, credo sufficient. Si ⁶⁴ fuerit aliqua Pandora, quam primam feminarum memorat Hesiodus, hoc primum caput coronatum est à Charitibus, cum ab omnibus muneretur: vnde Pandora. Nobis ⁶⁵ verò Moyses Propheticus, nō Poeticus pastor, principem feminam Eum facilius pudenda folijs quam tempora floribus incinctam, describit. Nulla ergo Pandora. Sed & de mendacio erubescenda est coronæ origo. Iam nunc & de veritatibus suis. Certè enim ceteros fuisse constat auctores rei vel illuminatores. ⁶⁶ Saturnum Pherecydes ante omnes refert coronatum, ⁶⁷ Iouem Diodorus post deuictos Titanas hoc munere à ceteris honoratum. Dat & ⁶⁸ Priapo tæniæ idem, & ⁶⁹ Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis: Vulcani opus, Liberi munus: post & sidus. ⁷⁰ Iunoni vitem Callimachus induxit. Ita & Argis signum eius palmitem redimitum, subiecto pedibus eius corio Leonino, insultantem ostentans nouercam de exuuiis vtriusque priuigni. ⁷¹ Hercules nunc populum capite præfert, ⁷² nunc oleastrum, ⁷³ nunc apium. Habes ⁷⁴ tragediam Cerberi, habes Pindarum, atque Callimachum, ⁷⁵ qui & Apollinem commemorat interfecto Delphico dracone, lauream induisse quâ supplicem. ⁷⁶ Erant enim supplices coronarij apud veteres. ⁷⁷ Liberum, eundem apud Ægyptios Osirin, ⁷⁸ Harpocraton industriam ⁷⁹ hederatum argumentatur, quod hederæ natura sit cerebrum ab ⁸⁰ heluco defendere. Sed & aliàs ⁸¹ Liberum principem coronæ planè lauream, in qua ex Indis triumphauit, etiam vulgus agnoscit, cum ⁸² dies in illum solennes Magnam appellat coronam. Si & ⁸³ Leonis Ægyptij scripta euoluas, prima ⁸⁴ Isis repertas spicas capite circumtulit, rem magis ventris. Plura quærentibus omnia exhibebit præstantissimus in hac quoque materia commentator ⁸⁵ Claudius Saturninus. Nam est illius de Coronis liber, & origines, & causas, & species, & solennitates earum ita edisserens, vt nullam gratiam floris, nullam lætitiæ frondis, nullam cespitem, aut palmitem, ⁸⁶ non alicui capiti inuenias confeceratum. Quo satis instruemur, quàm alienum iudicare debeamus coronati capitis institutionem, ab eis prolata, & in eorum deinceps honorem dispensatam, quos seculum Deos credit. Si enim mendacium diuinitatis diabolus operatur, in hac etiam specie, à primordio mendax, sine dubio & eos ipse prospexerat, in quibus id mendacium diuinitatis ageretur. Quale igitur habendum est apud homines veri Dei, quod à cædidatis diaboli introductum, & ipsi à primordio dicatum est, quodque iam tunc Idololatriæ initiabatur ab idolis, & id idolis adhuc viuus: non quasi aliquid sit idolum, sed quoniam quæ ⁸⁷ idolis alij faciunt, ad dæmones pertinent. Porro si quæ alij idolis faciunt, ad dæmones pertinent, quanto magis quod ipsa sibi idola fecerunt cum adiuueret? Ipsi scilicet sibi procurauerunt

I. Cor. II.
Rom. 2.

Rom. 8.

CAP. VII.

ULLIAN,
notati omnibus
MELI.V.
36.

I. Cor. 10.

CAP. VIII. dæmones, per eos in quibus esurierant, antequam procurauerant. [88 Tene interim hanc
 ,, fidem, dum in cursum quaestionis excutio. Iam enim audio dici: Et alia multa ab eis proba-
 ,, ta, quos seculum Deos credidit: tamen in nostris hodie v[is]ibus, & in pristinorum sanctoru[m]
 ,, & in Dei rebus, & in ipso Christo deprehendi, non aliâs scilicet hominem functo quam
 ,, per communia ista instrumenta exhibitionis humanae. Planè ita sit, nec antiquius adhuc
 in originem disceptabo. 89 Primus Mercurius litteras enarrauerit; necessariâs costetor &
 in originem disceptabo. 89 Primus Mercurius litteras enarrauerit; necessariâs costetor &
 commercij rebus, & 90 nostris erga Deum studiis. 91 Sed etsi nervos idem in sonum strin-
 xit, non negabo & hoc ingenium 92 cum sanctis fecisse, & Deo ministrasse, audiens Dauid.
Isai. 38. 93 Primus medelas Æsculapius explorauerit, 94 memini & Esaiâ Ezechia lægimenti aliquid
1. Timot. 5. medicinale mandasse. Scit & Paulus stomacho vinû[m] modicû[m] prodesse. Sed & Minerua pri-
Ionæ. 1. ma molita sit nauë; videbo nauigantem Ionam & Apostolos. Plus est quod & Christus ve-
Luc. 8. stietur: habebit etiam penulâ Paulus. Si & vnus cuiusque supellectilis & singulorum vascu-
Act. 13. er. lorum aliquem ex diis seculi auctore nominaris, agnosca[re] necesse est & recumbetem in lo-
deinceps. ctulo Christi, & cum peluem discipulorû[m] pedibus offert, & cum aquâ ex vrceo ingerit, &
2. Tim. 4. cum linteo circûstringitur, 95 propria Osiridis veste. Huiusmodi quaestioni sic vbiq[ue] re-
Ioan. 13. cum linteo circûstringitur, 95 propria Osiridis veste. Huiusmodi quaestioni sic vbiq[ue] re-
 sp[er]o deo, admittens quidem v[er]itatis communionem, sed prouocans eam ad rationali-
 irrationalium distinctionem, 96 quia passiuas fallit obumbrâs corruptelam conditionis,
 Rom. 8. quâ subiecta est vanitas. Dicimus enim ea demum & nostris, & superiorum v[is]ibus, & De-
 rebus, & ipsi Christo competisse, quæ meras vtilitates, & certa subsidia, & honesta sol-
 tia necessariâs necessitatibus vitæ humanæ procurent: vt ab ipso Deo inspirata credantur
 propiote prospectore, & instructore, & oblectatore si forte hominis sui. Quæ verò hunc
 ordinem exarserint, ea non conuenire v[is]ibus nostris, præsertim quæ propterea scilicet
 nec apud seculum, nec in Dei rebus, nec in conuersationibus Christi recognosci est
CAP. IX. [97 Quis denique Patriarches, quis Prophetes: quis Leuites, aut Sacerdos, 98 aut d[omi]n[us]
 quis vel postea Apostolus aut Euangelizator, aut Episcopus inuenitur coronatus? Puto nec
 ipsum Dei templum, nec arca testamenti, 99 nec tabernaculum martyrij, nec altare, nec
 candelabrum: quibus v[er]it[as] & in prima dedicationis sollemnitate, & in secunda restitutio-
 nis gratulatione competisset coronari, si dignum Deo esset. Atquin si figuræ nostræ huius-
 runt (100 nos enim sumus & templa Dei, & altaria, & luminaria, & vasa) hoc quoque signi-
 ratè portendebant, homines Dei coronari non oportere. Imagini veritas respondere
 debet. Sed forsitan oppones ipsum Christum coronatum. Ad hoc breuiter intermim-
 dies. Sic & tu coronare, & licitum est. Tamen nec illam impietatis contumeliosa cor-
 Rom. 9. nam 101 populus conscium. Romanorû[m] militum commentum fuit, ex v[er]u rei secularis
 Matth. 27. quem populus Dei nec publicæ vnquam lætitiæ, nec ingenitæ luxuriæ nomine admitti
 facilius cum tympanis & tibiis & psalteriis reuertens de captiuitate Babylonis, quam
 cum coronis: & post cibum & potum exurgens ad ludendum sine coronis. Nam neque
 1. Esdr. 2. lætitiæ descriptio, neque luxuriæ denotatio, de coronæ decore, aut de decore taculitatis
 2. Cor. 3. adeo & Esaias, Quando, inquit, cum tympanis & tibiis & psalteriis bibunt vinum: d[omi]n[us]
 Isai. 15. adeo & Esaias, Quando, inquit, cum tympanis & tibiis & psalteriis bibunt vinum: d[omi]n[us]
CAP. X. rus esset etiam cum coronis; si vnquam hic v[er]us fuisse & in Dei rebus. [102 Ita cum d[omi]n[us]
 ,, circû proponis: Deorum secularium commenta etiam apud Deum deprehendi, vt tunc
 ,, hæc coronam quoque capitis communi v[er]u vindices; ipse tibi iam præscribis non habe-
 ,, dum in communionem v[er]us apud nos, quod non inueniatur in rebus Dei. Quid enim tam
 dignum Deo, quam quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo, quam quod
 & mortuo? 103 Nam & mortuorum est ita coronari: 104 vel quoniam & ipsi idola statim
 fiunt & habitu & cultu consecrationis, quæ apud nos secunda idololatria est. Igitur qui
 sensu careant, illorum erit proinde vti ea re, cuius sensu carerent æquè, si abuti vellent,
 si sensu non carerent. Nulla verò distantia est abutendi, cum veritas cessat vtendi, cum
 1. Cor. 7. sancte natura sentiendi; quæ uis abutatur, cum non habeat quæ vtatur. 105 Nobis æquè
 tem abuti apud Apostolum non licet, facilius non vti docentem, nisi quod nec abutuntur
 tur qui nihil sentiunt: sed vacat totum, & est ipsum quoque opus mortuum, quantum ad
 Idolis: viuum planè quantum in dæmoniis, ad quæ pertinet supersticitio. Idola Natio-
 num, inquit Dauid, argentum & aurum: Oculos habent, nec vident: nares habent, nec
 odorantur: manus, nec contrectabunt. Per hæc enim floribus frui est. Quod si tales
 dicit futuros, qui idola fabricantur, tales iam sunt qui secundum idolorum ornatum
 Tit. 1. ,, quid vtuntur. Omnia munda mundis; ita & immunda omnia immundis: nihil autem
 immundius idolis. Ceterum substantiæ munda vt Dei res, & hac sua conditione commu-

A nes vsui: sed ¹⁰⁶ ipsius vsus administratio interest. Nam & ego mihi gallinaceum macto, non ¹⁰⁷ minus quam Æsculapio Socrates: & si me odor alicuius loci offenderit, ¹⁰⁸ Arabie aliquid incendio, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola. Si enim verbo nudo conditio polluitur, vt Apostolus docet: Si ¹⁰⁹ quis autem dixerit, hoc idolothytum est, non contigeris: multo magis cum habitu, & ritu, & apparatu idolothytorum contaminatur. Ita & corona idolothytorum efficitur. Hoc enim ritu, & habitu, & apparatu, idolis immolatur auctoribus suis: quorum eo vel maximè proprius est vsus, ne in communionem possit admitti quod in Dei rebus non inuenitur. Propterea Apostolus in clamat: ¹¹⁰ Fugite idololatriam: omnem vtique & totam. Recogita sylvam, & quantæ latitant spinæ. Nihil dandum idolo, sic nec sumendum ab idolo. ¹¹¹ Si in idolo recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu videri? Quæ communio Christi & Belie: & ideò fugite. Longum enim diuortium mandat ab idololatria, in nullo proximè agèdum. ¹¹² Draco etiam terrenus de longinquo non minus spiritu absorbet alites. Ioannes: ¹¹³ Filioi, inquit, custodite vos ab idolis: non iam ab idololatria quasi ab officio, sed ab idolis, id est ab ipsa effigie eorum. Indignum enim vt imago Dei viui, imago idoli & mortui fiat. Vtique adhuc proprietatem istius habitus & ex originis censu, & ex superstitio nis vsu idolis vendicamus, ex eo præterea, quòd dum in rebus Dei nostri non refertur, magis magisque illorum deputatur, in quorum & antiquitatibus, & ¹¹⁴ solennitatibus, & ¹¹⁵ officiis conuenitur. ¹¹⁷ Ipsæ denique fores, ¹¹⁸ ipsæ hostiæ & ¹¹⁹ aræ, ¹²⁰ ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum sacerdotalium coronas ¹²¹ apud Claudium. Sed & illam interstruximus distinctionem differentiæ rationalium & irrationalium: eis occurrentem, qui communionem in omnibus de quorundam exemplorum occasione defendunt. Ad hanc itaque partem causas iam ipsas coronarias inspicere superest, vt dum ostendimus extraneas, immò & contrarias disciplinae, nullam earum rationis patrocinio fultam probemus, quòd possit habitus eiusmodi quoque communioni vindicari: sicut & quidam, quorum exempla nobis obiectantur. ¹²² Etenim vt ipsam causam coronæ militaris aggrediar, puto prius conquirendum, an in totum Christianis militia conueniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa sit: ¹²³ Credimusne humanum sacramentum diuino superduci licere, & in alium dominum respondere post Christum, & ¹²⁴ cierare patrem ac matrem, & omnem proximum, quos & lex honorari & post Deum diligere præcepit? Hos & Euangelium solo Christo pluris non faciens, sic quoque honorabit? Licebit in gladio couersari, ¹²⁵ Domino pronunciantem: Gladio periturum, qui gladio fuerit vsus: Et prælio operabitur filius pacis, ¹²⁶ cui nec litigare conueniet? ¹²⁷ Et vincula & carceres, & tormenta, supplicia administrabit, ¹²⁸ nec suarum vltor iniuriarum: ¹²⁹ Iam & stationes aut alij magis faciet quam Christo: aut & dominico die, quado nec Christo: Et excubabit pro tēplis ¹³⁰ quibus renunciauit: ¹³¹ & cœnabit illic vbi Apostolo non placet? Et ¹³² quos interdum exorcismis fugauit, noctibus defenfabit, ¹³³ incumbēs & requiescens super luncho, quo perfoſū est latus Christi: Vexillum quoque portabit æmulum Christi: & signum postulat ab principe, qui iam à Deo accepit? ¹³⁴ Mortuus etiā tuba inquietabitur a neatotis, qui excitari à tuba angeli expectat? ¹³⁵ Et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus, cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis indulſit? Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensiū munium, transgressioni interpretanda? Ipsum de castris lucis in castra tenebrarū nomen deferre, transgressio est. Planè si quos militia præuētos fides posterior iuuenit, alia cōditio est, ¹³⁶ vt illorum quos Ioānes admittebat ad lauacrum: vt ¹³⁷ Centurionū fidelissimorū, quem Christus probat, & quē Petrus catechizat: dum tamē suscepta fide atq; signata aut deserendū statim sit, vt multis actū, ¹³⁸ aut omnibus modis cauellandū, ne quid aduersus Deum cōmittatur, quē nec ex militia permittitur; aut nouissimè perpetiendū pro Deo, ¹³⁹ quod æquē fides pagana condixit. Nec enim delictorū impunitatem, aut ¹⁴⁰ Martyriorum immunitatem militia promittet. Nusquam Christianus aliud est. Vnum Euangelium, & idem Iesus: negaturus omnem negatorem, & confessus omnem cōfessorem Dei: & ¹⁴¹ saluam facturum animā pro nomine eius amissam, perditurus autem de contrario aduersus nomen eius lucri habitam. ¹⁴² Apud hunc tam miles est, paganus fidelis: quā paganus est, miles infidelis. Non admittit status fidei, allegationē necessitatis. Nulla est necessitas delinquendi, quibus vna est necessitas non delinquēdi. Nam & ad sacrificandum & directō negandum, necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum: ¹⁴³ tamen nec illi necessitati disciplina conuiet: quia potior est necessi-

Gg

ULLIAN
notati omnibus
MELI,
V.
36.

C A P. XI.

Exod. 20.
Leuit. 19.
Matth. 26.
1. Cor. 6.
Matth. 5.
1. Cor. 8.
Ioan. 19.
Luc. 3.
Matth. 8.
Act. 10.
Matth. 10.

tas timendæ negationis & obeundi martyrij, quàm euadendæ passionis & implendi officij. Ceterum subuertit totam substantiam sacramenti causatio eiusmodi, vt etiam voluntariis delictis ¹⁴⁴ fibulam laxet. Nam & voluntas poterit necessitas contendere, habens scilicet unde cogatur. Vel ipse hæc præstruxerim, & ceteras officialiū coronarum causas, quibus familiarissima ista ¹⁴⁵ ducatio necessitatis: cum idcirco aut officia fugienda sint, ne ¹⁴⁶ in delictis incidamus, aut & martyria toleranda sint, vt officia rumpamus. De prima specie quæstionis etiam militia ipsius illicitæ, plura non faciunt, vt secunda reddatur. Nil omni ope experio militiam, frustra iam de corona militari prouocari. Puta denique

CAP. XII.

cere militiam, vsque ad causam coronæ. [¹⁴⁷ Sed & de corona prius dicam. Laurea illa ¹⁴⁸ Apollini vel Libero sacrata est: illi vt ¹⁴⁹ Deo telorum, ¹⁵⁰ huic vt Deo triumphorum sic docet Claudius, ¹⁵¹ Quæquam ex myrto ait milites redimiri solere. Veneris enim mystic docet Claudius, non laurum, etiam amiculum ¹⁵² Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵³ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁴ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁵ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁶ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁷ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁸ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁵⁹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁰ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶¹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶² Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶³ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁴ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁵ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁶ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁷ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁸ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁶⁹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁰ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷¹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷² Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷³ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁴ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁵ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁶ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁷ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁸ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁷⁹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁰ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸¹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸² Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸³ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁴ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁵ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁶ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁷ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁸ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁸⁹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁰ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹¹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹² Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹³ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁴ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁵ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁶ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁷ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁸ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ¹⁹⁹ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum ²⁰⁰ Martis, per Iliam & Romulos Romanorum matris Aeneæ, non laurum, etiam amiculum

Matth. 26.

Matth. 6.

Matth. 22.

Plasit non gratuita idololatria, aliquibus aureis venditans Christum, vt argenteis Iudei. Hoc erit: Non potestis Deo seruire & mammonæ: mammonæ manum tradere, & Deo abseruire. Hoc est reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo: nec hominem Deo reddere, & denarium Cæsari auferre. ¹⁵⁷ Triumphali laurea foliis struitur. ¹⁵⁸ hinc aduocantur lemniscis, ¹⁶⁰ inauratur lamnulis, vnguentis delibuitur à lachrymis coniugum matrum, fortasse quorundam & Christianorum: & ¹⁶¹ apud Barbaros enim Christus hanc portauerit in capite causam, nonne & ipse pugnauit? Est ¹⁶² alia militia regiarum familiarum. ¹⁶³ Nam & castrenses appellantur, ¹⁶⁴ munificæ & ipsæ solennium Cæsarum norum. Sed & tu proinde miles ac seruus alterius es: & si duorum, Dei & Cæsaris, tunc non Cæsaris cum te Deo debes, etiam in communibus credo potiori.

CAP. XIII.

Magistratus verò insuper aureis, Athenis, vt Romæ. ¹⁶⁷ Præferuntur etiam illis Hetruscæ. Hoc vocabulum est coronatum quas gemmis & foliis ex auro quereris ob Ioué insignis, ad deducendas terras cum patris togis sumit. ¹⁶⁸ Sunt & prouinciales aureæ, imaginū iam non vitorum, capita matris querentes. Sed tui ordinis, & tui magistratus, & ¹⁶⁹ ipsum Curie nomen, Ecclæsiæ Christi, ¹⁷⁰ Illius es, cōscriptus ¹⁷¹ in libris vitæ. Illic purpura tua, sanguis Domini, tuus

Philip. 4.

Apoc. 13.

Matth. 27.

Matth. 3.

Isai. vi.

Matth. 21.

Psal. 19.

Apoc. 18.

Philip. 3.

Ioan. 16.

Matth. 5.

Gen. 24.

1. Cor. 7.

Gal. 3.

1. Cor. 7.

Apocalypsi Ioannis submouemur, nedū à suggestu. Coronatur & vulgus nunc ex ¹⁷⁴ Paganis publicæ latitiæ luxuria captatrix. Sed tu peregrinus es mundi huius, cuius superbia ¹⁷⁵ iherusalem. ¹⁷⁷ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁷⁸ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁷⁹ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁰ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸¹ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸² Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸³ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁴ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁵ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁶ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁷ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁸ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁸⁹ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁰ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹¹ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹² Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹³ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁴ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁵ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁶ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁷ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁸ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ¹⁹⁹ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis. ²⁰⁰ Noster, inquit, municipatus in cælis. Habes tuos cæsus, tuos Fastos: nihil cum gaudiis seculi; immo contrarium debes. Seclū enim gaudebit, vos verò lugēbitis.

A Christiano coronentur, vt ipse spectaculum fiat, quod spectare non debeat. Vniuersas (vt arbitror) causas enumeramus, nec vlla nobiscum est: omnes aliena, prophana, illicita, ¹⁸⁶ semel iam in sacramento testatione eierata. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia seculi, honores, solennitates postulatrices, falsa vota, humana seruitia, laudes vana, gloria turpes: & in omnibus istis idololatria in solo quoque censu coronari, quibus omnia ista redimta sunt. Præfabitur quidem Claudius etiam ¹⁸⁷ cœlum syderibus apud Homeri carmina coronatum; certè à Deo, certè homini: igitur & homo ipse à Deo coronandus est. ¹⁸⁸ Ceterum à seculo coronantur & lupanaria, & lastina, & pistrina, & carcer, & ¹⁸⁹ ludus, & ipsa ¹⁹⁰ amphitheatra, & ipsa spoliaria, ¹⁹¹ ipsa que libitina. Quam sacer sanctus, quam que honestus ac mundus sit habitus iste, noli de vno poetico cœlo, sed de totius mundi commercijs æstimare. ¹⁹² At enim Christianus nec ianuam suam lauris infamabit, si norit quantos Deos etiam hostiis diabolis affixerit, Ianum à ianua, Limentinum à limine, Forculum & Cardà à foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyraum Apollinem, & Antelios dæmones. [¹⁹³ Tanto abest vt capiti suo manus inferat idololatriæ, immò iam dixerim Christo, si quidem viri caput Christus est, tam liberum quam & Christus, ne velamento quidem obnoxium, nedum obligamento. Porro & quod obnoxium est velamento caput fœminæ, iam hoc ipso occupatum non vacat etiam obligamento. Habet humilitatis sue sarcinam. Si nudo capite videri non debet propter angelos, multo magis coronato: fortasse tunc illo coronato scandalizauerit. Quid enim est capiti fœminæ corona, quam formæ lena, quam summa lasciuia nota, extrema negatio verecundiæ, conflatio illecebæ? Propterea non ornabitur operosius mulier ex ¹⁹⁴ Apollis prospectu, vt nec crinium artificio coronetur. Qui tamen & viri caput est, & fœminæ facies, vt Ecclesiæ Christus Iesus, quale, oro te, sertum pro vtroque sexu subit? ex spinis opinor & tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis proculit terra carnis: abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obrundens. Certè præter figuram contumelia in promptu est, & turpitudò & dedecoratio, & his implexa sauitia, quæ tunc Domini tempora & fœdauerunt & lancinauerunt: vt tu nunc laurea & myrto, & olea, & illustriore quaque fronde, & quod magis visui est, ¹⁹⁵ centenariis quoque rosis ex horto Midæ lectis, & vtrisque liliis, & omnibus violis coroneris, etiam gemmis forsitan & auro: vt & illam Christi coronam amuleris, quæ postea ei obuenerit: quia & ¹⁹⁶ fauos post fella gustauit, nec antè rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quam rex Iudæorum proscriptus in crucem; minoratus primò à patre modicum quid citra angelos, & ita gloria & honore coronatus. Si ob hæc caput ei tuum debes, male si potes ei repende, quale suum pro tuo obtulit: aut nec floribus coroneris, si spinis non potes: quia non floribus potes. [¹⁹⁷ Serua Deo rem suam inattaminatam. Ille eam si volet, coronabit. Immò & vult. Denique inuitat: ¹⁹⁸ Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vitæ. Esto & tu fidelis, ad mortem. Decerta & tu ¹⁹⁹ bonum agonem, cuius coronam & Apostolus repositam sibi meritò confidit. Accipit & angelus victoriæ coronam procedens in candido equo, vt vinceret. Et alius Iridis ambitu ornatur cœlesti. ²⁰⁰ Protosedent & Presbyteri coronati: ²⁰¹ eodemque auro & ipse Filius hominis supra nubem micat. Si tales imagines in visione, quales veritate in representatione: Illas aspice, illas odorare. Quid caput ²⁰² strophiole aut dracontario damnas, diademati destinatum? ²⁰³ Nam & reges nos Deo & patri suo fecit Christus Iesus. Quid tibi eum flore morituro? Habes florem ex virga Iesse, super quem tota diuini spiritus gratia requieuit, florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum: quem & ²⁰⁴ bonus miles eligendo, in cœlesti dignatione, ordinatione profecit. ²⁰⁵ Erubescite Romani commilitones eius, iam non ab ipso iudicandi, sed ²⁰⁶ ab aliquo Mithræ milite. Qui quum iniciatur ²⁰⁷ in spelæo in castris verè tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam ²⁰⁸ quasi minimum martyrij, dehinc capiti suo accommodatam, monetur obuia manu capite depellere, & in humerum si fortè transferre, dicens Mithram esse coronam suam. Atque exinde nunquam coronatur: id quod in signum habet ad probationem sui, si cubi tentatus fuerit de Sacramento: statimque creditur Mithræ miles, si deiecerit coronam, si eam in Deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia diaboli, idcirco quædam de diuinis affectant, vt nos de suorum fide confundat & iudicet.

CA. XIII.
1. Cor. 11.

1. Cor. 11.

1. Tim. 2.

Matth. 27.

Isai. 52.

Isai. 23.

Matth. 27.

Isai. 8.

CA. XV.

Apocal. 2.

2. Timot. 4.

Apocal. 6.

Apoc. 10.

Apoc. 4.

Apoc. 14.

Apocal. 1.

Isai. 11.

Gg ij

TULLIANUS
notati omnibus
MELI,
V.
36.

1. DE CORONA MILITIS. Facit magnopere ad Libri huius totum intellectum, quod habet de CORONIS Plinius l. 21. c. 2. & 3. Tenuioribus (inquit) utebantur antiqui, strophia appellantes; unde nata Strophiola. Quin & vocabulum ipsum rardè communicatio est, inter sacra tantum & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cum verò è floribus fieret, setta, à serendo, sericive appellabatur. Quod apud Græcos quoque nō ita antiquitus placuit. Arborū enim ramis coronari in sacris certaminibus mos erat primum, postea variari caprium mixtura versicolori, florumque inuicem odores colorisque accendere Sicyonij: Idè factum est post Olympiade centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulomox subiere qua vocantur Egyptiæ, ac deinde Hybernae, cum terra flores negat, ramegeto è cornibus tincto. Paulatimque & Romæ subreptis appellatio, corollis inter initia propter gratulitatem nominatis; mox & corollariis, postquam è lamina area tenui inaurata aut inargentata dabantur. Crassus dives, primus argento auròque folia imitatus, Ludis suis coronas dedit. Accesseruntque & lemnisci, quos adici ipsarum coronarum honos erat, propter Hetruscas, quibus iungi nisi auri non debent. Puri diu suere ij. Celare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteisque etiam Philyæ dedit. Deinde etiam huc pertinent qua habet idem de coronis militum, lib. 16. cap. 4. Hinc (inquit) ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clariss. Cedunt hīs murales vallarésque, & aureæ, quamquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ. Item lib. 22. cap. 3. Corona quidem nulla fuit graminea nobilior in maiestate populi terrarum Principis, premis gloriæ. Gemmata & aurea, vallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales post hanc suere, suntque cuncta magno intervallo magnæque differentia. Ceteras omnes, singulis & Ducis ipsi Imperatoresque militibus aut aliquando Collegis dederit. Ceteras Imperatores, gramineam solam Miles Imperatori. Eadem vocatur Obsidionalis.

CAP. I.

2. Proximè facta est LIBERALITAS, &c.] Caput hoc primum merito inscribitur: Libri de Corona Militis argumentum. Atqui legunt quidem MS. 3. Vatic. codices: Liberalitate; verum magis placet lectio Gorziensis codicis secundum Rhenanum LIBERALITAS, ut alludat Auctor ad Numismata, que etiamnum existant apud Golziū & alios, in quibus ex vno latere inscribitur: IMP. CAES. L. SEPT. SEV. PERT. AVG. ex altero verò: LIBERALITAS AVGG. sc. hoc est Imperatori Casari Lucio Septimio Senero Pertinaci Augusto; & Liberalitas Augustorum, senatusconsulto. Quam adeo rectè interpretatur Rhenanus de Donatino Militibus dato; nam eo adludens Auctor paulopost dicit: Donatium Christi in carcere expectat. de quo interim latius infra cap. 12. ubi loquitur de Laureia in Donatij dispensatione. Eodem etiam adludit lib. de Praescript. adu. heret. c. 2. his verbis: Quis (inquit) miles ab infœderatis, ne dicā ab hostibus regibus, Donatium & stipedium captat, nisi plane defertor & transfuga, & rebellis?
3. præstantiss. IMPERATORVM.] Videlicet (vbi & adnotauit Rhen.) L. Sept. Seueri patris, & M.

Aurel. Antonini Caracallæ filij, sub quibus Tertullianum floruisse D. Hieron. auctor est in Illustribus Ecclesiæ viris. Porro ornat eos honorifico epitheto cum dicit præstantissimorum. Sanè etiam tum antiquioribus rebus Christianis honorificentissime locuti sunt de Imperatoribus veteres scriptores; ut cum ad deipsum Presidem scriberet Tertullianus: Colimus ergo (inquit) & Imperatorem sic, quomodo & nolui licet, & ipsi expedit, ut hominem à Deo secudum, & quicquid est, à Deo consecratum, solo Deo minore. At in prouocantibus pariter legitur, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus & alij.

4. Expungebantur in castris milites Laetici] Ex suprascriptis num. 2. manifestum est rectè subleuati Rhenano: Donatium. Hoc est: Donatium, primus militibus sollempniter exsoluebatur, sive prælabatur, dicauimus in Scholiis librorum præcedentium, inam & verbi declarantes, Metaphoram hinc deducam, quod in perscriptiōibus sive libellis debita contentione eorum nomina quibus satisfactum est, puncto vitio De quo vide supra lib. adu. Iud. cap. 4. num. 15. Legum autem ex 3. MS. Vatic. eod. qui se duobus domini seruire non posse præsumperat, nam si, ut ante affirmatiue legeretur, magis conueniret coniectura & Latinij: præsumperant.

5. Vulgata iam è ista disciplina Christianorum, &c.] Huc pertinet illud Apologeticæ cap. 40. i. Non emo capiti coronam, &c. & quod supra de Spect. cap. 11. dixit: idololatria conspuitur, & verbi declarantes, Metaphoram hinc deducam, quod in perscriptiōibus sive libellis debita contentione eorum nomina quibus satisfactum est, puncto vitio De quo vide supra lib. adu. Iud. cap. 4. num. 15. Legum autem ex 3. MS. Vatic. eod. qui se duobus domini seruire non posse præsumperat, nam si, ut ante affirmatiue legeretur, magis conueniret coniectura & Latinij: præsumperant.

6. Tribuno.] Tribunum Militum intelligi pro more habebat (iuxta quod Senerus martirio Martini, adnotante etiam Rhenano) ut si quis in vocatis Donatium erogaret, quo pertinet illud de persona iam ex ordine accesserat.

7. O militem in Deo gloriosum.] Adhuc Rhenanus ad illud Apostoli: Qui gloriam in se glorietur.

8. Suffragia exinde.] Nam (inquit idem) per saltationem venerat, quid esset de eo facendum.

9. apud Acta.] Acta (inquit Rhenanus), conuen-

sunt, quos conficit Respublica. Hoc declarat Tertullianus lib. in Marc. s. sic scribens: Planè proficere potest semetipsum quis. Verùm professio eius alterius auctoritate conficitur; alius scribit, alius subscribit, alius obgnat, alius Actis refert. Ergo significat hic etiam rem istam in Acta relatum.

10. grauiissimas penulas.] Penula (inquit idem) quæ & lacerna, vestimenti genus itinerarium & arcende plusia accommodatum, apud veteres, teste Albio Lampidio.

11. reuelari auspiciatus.] Auspicari (eodem adnotante) usurpat pro simpliciter incipere. Similiter dixit supra lib. de Patientia: malitiam ab impatientia auspiciatam. Accipitur autem propriè reuelari, pro detegere, tum hic, tum cap. 4. ubi legitur: Sufanna in iudicio reuelata.

12. speculatoriam morosissimã.] Caligam militarem rectè interpretatur Rhenanus. Hinc & militia caligata apud Auctorem, lib. de Idolol. ca. 19. num. 147. Alludit autem ad diuinã visionem, quæ Moysi apparuit.

13. spe calceatus, de Euangelij paratura, &c.] Paraphrasticè expressit quod est ad Ephes. 6. calceati pedes in preparationem Euangelij, item: luccinctus acutior verbo Dei, pro illo: luccincti in veritate gladio spiritus, quod est verbu Dei. & totus de Apostolo armatus, alludens ad illud: Accipite totam armaturam Dei, sicut quemadmodum legit B. Cyprian. ad verbu ex Græco πλοῦτος, sicut etiam adnotauimus ad illam epist. 56. num. 30. Similiter etiam dixit lib. de Fuga in persecut. Tom. 5. tam plenè ab Apostolo armatus.

14. Martyrij candida.] Huc alludere videntur BB. Ambrosius & Augustinus in illo Canticò: Te Deum laudamus: et Martyrum candidatus laudat exercitum. B. Cyprian. dicubi Martyribus purpuream, Virginitus candidam coronam adscribere mauiit.

15. inter tot fratres commilitones.] Ergo (viti rectè adnotauit Rhen.) & Christiani militabant. Hoc non mirum, nam ex militibus multi conuertebantur ad Christum, eui de Diuo Martino legimus. Qui locus diligenter notandus contra eos, qui ex cap. 11. infra perperam colligunt nullam militiam Christianis licitam, atque adeo contra Erasmus librum de Bello.

16. vt etiam Martyria recusare, &c.] Pertinet hoc ad errorem Tertull. de quo latius lib. de Fuga in persecut.

17. Mulsitant denique, &c.] Mulsitant (inquit idem) id est, occultè conueruntur. Sic Hieronymus, ad Rufinum: Tu qui in Latinis mulsitas, & restudines gradus muneris potius quàm incedis. Et ad Hedibian: Et tacite me iure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis sui quippiam mulsitare. Periculitari autem, id est in periculum vocari, tanquam ea bona ac longa pace non sint eius diuitias.

18. in pace leones, in prælio ceruus.] Sapius hæc proverbiale famuliam, de quibus latius inter nostra Prolegomena.

19. de questionibus confessionum.] Loquitur (inquit idem) de confessionibus nominis Christiani. Sic adu. Praxæ: Nisi spiritus Dei sit in nobis, qui & loquitur de nobis, quæ sunt confessionis. Legimus autem cum Paterniacensi, Hirsaugiensi, & 3. Vatic. MS. cod. iteris: At nunc quatenus illud opponunt, pro eo quod ex Gortensi restituerat Rhenanus: At nunc quia maxime, eo magis quod sequatur.

20. ipsius vel maxime exemplo.] Subaudi (inquit idem) Militis, qui maluit exautorari & supplicio addici,

quam coronam in capite gestare. Sensus istorum verborum est & ordo, vt & Christiani laureati, id est quos laureã in capite ferre non pudet, & quibus in solatium quæstio ista est, qui in defensione delicti contendunt, reuincantur, ipsius vel maxime exemplo, hoc est ipsius militis de quo nunc loquimur.

CAP. II.

21. Neminem dico fidelium coronam capite nosse, &c.] Titulum huic capiti deimus: Quod coronam capite nosse contra obseruatione Christianã, atque adeo delictum sit. Atqui de Catechumenis infra Tom. 3. lib. de Prescript. adu. heres. de Cofessoribus & Martyribus supra, lib. ad Martyras num. 1.

22. quod committitur in obseruatione.] Accipitur hic committi pro delinquere, eadem significatione, qua Iureconsulti in committum cadere dicunt: quod pertinet etiam ritulus, De publicis veltigalibus & commilsis. De alia significatione etiam Auctori vstrata, vide supra lib. ad Martyras num. 11.

23. factis auctoratam.] Etia hic alia significatione (quam eodè lib. ad Mart. n. 60.) auctoratam vocat auctoritate præditam & confirmatam, siue authenticam.

24. nec in destructionem eius, sed in ædificationem.] Alludit ad illud Apostoli 2. Cor. 13. in ædificationem, non in destructionem.

25. & laudo fidem quæ antè credit obseruandũ esse quam didicit.] Respicere videtur ad illud Ista. 7. iuxta 70. Nisi credideritis, non intelligeris; quemadmodum non semel citatur ad B. Cyprian. Locus insignis contra eos, qui fidem sensu aut scientia metiri volunt.

26. Et facile est statim exigere: vbi scriptum est, &c.] Locus alter adnotandus contra eos, qui nihil hodie volunt recipere, nisi quod scriptum est: contra quos pulcherrimè scribit Vincentius Lirinensis, lib. de Prophan. heres. nouitate. Verum eodem etiam pertinet integrum sequens caput.

CAP. III.

27. Et quamdiu, &c.] Inscriptionem capiti huic fecimus: Quod debeat recipi Traditio etiam nõ scripta. In quo imitantur Auctorem non solum BB. Basilus & Hieronymus locis infra citatis, & Origenes homil. in Numeros, sed vel ipse etiam B. Cyprianus, quantumuis alij pro se illum citent in contrarium, vti deduximus in Epist. eius 74. ad Pompeium, num. 7. Quo loco etiam videtur esse conformem Veterum tam ante quam post Tertullianum, de Traditionibus non scriptis consonantiam, quorum quosdam locos ad institutum nostrum propius accedentes infra quoque citabimus. Vnde patet non aliud esse quàm calumniam, qua Magdenburgerenses volunt hanc suam de Traditionibus non scriptis sententiam habuisse Tertullianum ex Montano, quum econtrario (teste Euseb. hist. Eccles. lib. 5. cap. 16.) primus Montanus legatur noua quedam ingeßisse Traditioni contraria; maxime quum etiã lib. de Prescript. adu. heres. Auctor Traditionum præscriptione vratur: idque ante omnem heresim, ad quam postquam cepit declinare, ipse etiam sicuri Montanus, consuetudines antiquas minoris capis astimare, vti patet lib. seq. cap. 1. num. 2. & 3. Qui adeo manifesti erroris conuincuntur infra, quum de singulis exemplis demonstrabimus, etiam ante Tertullianum & Montanum vstratus fuisse, quas hoc capite recenset, ceremonias Ecclesiasticas. Certè de Traditionibus in genere apertioris sunt loci apud B. Ireneum l. 3. c. 1. 2. 3. & 4. qui Montanum præcesit; in quem pulcherrimè etiam & exactissimè commentatus est noster Feu-ardentius, quò, vt pluribus

TULLIANUS
notati omnibus
MELLI,
V.
16.

non sit opus, Lectorem remittimus.

28. per hanc lineam ferram reciprocabimus.] Quia hoc habet Proverbij specimen, latius de eo inter nostra Prolegomena.

29. quæ præueniēdo statum fecit? Simili phrasi dixit lib. 4. adu. Marc. statum scripti & volūtatis. Sed & Quintil. usurpatur statum facere, l. 3. c. 6.

30. Denique vt à Baptismate ingrediatur, &c.] Multa hic pulcrè Rhenanus de Baptismatis ceremoniis. Verum ad Librum de Baptismo differimus; Magdemburgensibus vero, qui omnes has ceremonias hic enarratas Montanicas calumniantur, hoc vnum respondemus, dictum Librum conscriptum fuisse à Tertulliano ante omnem hæresim, quem admodum ibi in Argumento latius; et que ad eum eadem illic aut aliis certe libri eodem tempore conscriptis recensentur ab Auctore planè conuincit, non à Montano, sed à primitiua Ecclesia profectas. Perinde est autem siue legas: per totam hebdomadam cum exc. siue hebdomadem cum 3. Vat. MS. cod.

31. Eucharistia Sacramentum.] De Eucharistia, quod Sacramentum sit, et sermo est qui dubitet, ostendimus infra à Tom. sequ. ad lib. 4. adu. Marc. ex definitione Sacramenti, quem admodum ab Ecclesia peculiariter accipitur. Deinde huius Sacramenti, quatenus & sacrificium est, ceremonias (quas plerasque hic recenset Rhen.) eo quod propriè magis eo pertinent, supra recensimus, & ex Tertulliani aliis locis comprobauimus lib. de Oratione num. 1. ordine quidem alio, sed magis congruenti.

32. & in tempore victus, &c.] Videtur ad locum hunc alludere B. Cyprianus Epist. 63. ad Cecilium, sub finem, his verbis: Et enim (inquit) non manè (quod hic dixit antelucanis cœtibus) sed post cenam (id enim esse videtur: in victus tempore) mixtum calicem obtrahere debemus, vt sic mixtum calicem frequentando Dominicus offeramus: Cui respondet: Christus offerre oportebat circa vespem diei, & c. Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus. Idem itaque est, & si dicat: Christus præcepit in victus, id est cœna, tempore, Eucharistia Sacramentum sumi, & tamen nos etiam antelucanis cœtibus ieiunij, & ante omnem cibum (vt loquitur lib. 2. ad uxorem supra) illud gustamus. De quo vide plura initio Adnot. nostrarum in dicto lib. de Orat. & maxime in dictam epist. B. Cypri. num. 46.

33. & omnibus mandatum à Domino, &c.] Similiter hic, ei quod dicit: omnibus, correspondet quod subiungitur: nec de aliorum manu quàm præfidentium; ac si dicat: Etsi Christus instituens hoc Sacramentum, dixerit omnibus, Accipite & manducate: tamen non nisi de manu præfidentium sumimus. Locus alter, quo comprobatur, de modo sumenda Eucharistia nihil certi præscriptum fuisse à Christo, iuxta illud B. August. epist. 129. ad Ianuar. Neque enim (inquit) præcepit Christus, quo deinceps ordine sumeretur hoc Sacramentum, vt Apostolis, per quos Ecclesiis dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si ille hoc monuisset (quod propriè ad id quod præcedit pertinet) vt post alios cibos semper sumeretur, credo quòd cum morem nemo variasset. Proinde etiam ibi mandatum à Domino, non debet Mandare, accipi pro præcipere, sed propriè pro, agendum committere: qua significatione dixit etiam Auctor initio lib. 3. adu. Marc. quem nunquam mandator designauit, id est (vt interpretatur etiam Rhenanus) qui aliquid agendum committit.

34. etiam antelucanis cœtibus.] Plinij Secundi

hac de re epistolam ad Traianum, quam hic Rhenanus citat, reperire est apud ipsum quoque Tertullianum, vt hic prælixiores simus, Apolog. cap. 2. Atque adeo non potest istud ad nouam Montani institutionem pertinere, quia admodum calumniantur Magdemburgenses, quoniam ab initio Ecclesie, immò ab Apostolis ipsis vixit fuerit antelucani cœtus, quibus ieiunij communicabant filiales, vt modo dictum est.

35. nec de aliorum manu quàm præfidentium.] Ad eisdem pertinet quod prius dixit, de Baptismo loquens: sub Antistitis manu; & illud (vt rectè adnotauit Rhenanus) Apolog. cap. 39. Præfident probant quique seniores. Loquitur autem non solum de Episcopo, sed & Presbyteris & Diaconis utrobique, de quibus latius lib. de Præscript. adu. hæresim Tom. sequ. cap. 41. & qui etiam hanc traditionem Apostolicam fuisse, non Montanisticam, præterquam quod etiam agnoscant Magdemburgenses, confitentur (cum ex hoc loco, tum ex eo de Cast. Tertull. quòd Ecclesie auctoritas differentiæ constituerit inter Ordinem & plebem in administratione Sacramentorum. Certe (vt obuiens Calumnias id negantibus) ante omnem suspensionem hæresim, de Præscript. adu. hæresim dicto hæretico impudenter Auctor: Nam & laicis sacerdotalia munera imungunt. Deinde iidem penè verbis (quem ad eum hic notatus Auctor videtur) B. Iustinus Martyr 2. Apolog. ad Antoninum Pium: Præfidentis vero (inquit) ipsorum gratiarum actionem perfecti, & populus vniuersus in precatione lata eam adprobauit, qui apud nos vocatur Diaconi atque Ministri, distribuunt vnicuique præfidentum participem eum in quo gratie actio sunt, panem, vinum & aquam, & ad absentes perferunt. Porro alimentum apud nos vocatur Eucharistia, quod nulli alij participare licitum est, quàm veram esse doctrinam credentis, & uacuo propter remissionem peccatorum & regnandi abluto, & ita vt Christus tradidit vniuersis, etiam innet quòd punitum scribat B. Cyprian. lib. de lapsis quedam: Qui maculatus (idololatriæ nempe) sacrorum sacerdote celebrato, partem cum ceteris aut ipse accipere; sanctum enim Domini edere & constitutum potuit; cinerè ferre se apertis manibus inuenit. Quibus significat præfidentem institutum ab Ecclesia, non aliorum quàm Præfidentium manu sumere, & indignis administraretur Eucharistia, iuxta illud (vbi iuxta B. Aug. morem communicandi huiusmodi menti præscripti) 1. Cor. 11. Probat autem scriptum hoc sic de pane illo edat, & de calice bibat.

36. Oblationes pro defunctis, &c.] Similiter adnotandum, vt constat Auctorem de obligationibus & in prima resurrectione consortium; & ceteris annis diebus dormitionis eius. Item lib. de oblationibus ad castit. Etiam repetit apud Deum, pro cuius oblatione postules, pro qua oblationes annuatim Stabis ergo ad Deum cum tot vxoribus, quoniam oratione commemoras, & offeres pro diuitibus commemorabis illas duas per sacerdotem, & cetera adnotandum, vt constat Auctorem de obligationibus qua per sacerdotem Deo sacrificatur, etiam in oblatione de monogamia, ob pristinum de virginitate statutum, circumdatum virginibus & vniuersis, & cetera det sacrificium tuū libera fronte. Vnde (vt obuios Rhen.) Annueris uxorū cum elemosinis ergo, quoniam nos perpetuo instituntur. Sed respiciunt Magdemburgenses, has oblationes pro defunctis originem habere à

in. Quibus imprimis oppono consuetudines seu obseruationes Ecclesiasticas hic premittas, quas penè omnes pro legitimi agnoscunt (vri suo loco latius) de Baptismate & de Sacramento Eucharistia, & eas que subsequuntur de ieiunio verito in die Dominico, ac à die Pasche in Pentecosten; denique & de signaculo crucis qua frontem terimus. Quidni ergo etiam agnoscant oblationes annuas pro defunctis, & pro Natalitiis? Verum familiare est illis, quod de reliquis hereticis profiteretur Auctor lib. de Prescript. adu. heres. Tom. sequent. Ista heresis non recipit qualdam scripturas (addere licet ad institutum & traditiones) & si quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuertit; & si recipit, non recipit in regras. At (vt ibidem max. subiungit) vbi apparuerit veritas disciplinae & fidei Christianae, illic erit veritas & scripturarum, & expositionum, & traditionum Christianarum, &c. Ex quo recta consequentia costabit, hanc esse Traditionem legitimam, si ab Apostolis ipsis profectam ostenderimus. Huc pertinet imprimis quod disertis verbis Patres veteres adtestantur commemorationem defunctorum in sacrificio, Apostolicam esse, quemadmodum videre est Laturgicam nostrorum Latino-rum Tom. 1. pag. 77. 78. & 79. Est enim eiusdem rationis, commemorationem defunctorum in Missa facere, & Oblationes pro defunctis facere. Quid? quod etiam id Apostolum Petrum præcepisse locuples testis B. Clemens Papa 1. Epist. 1. vt celebraretur exequie mortuorum hymnis, precibus, & Lectionibus sacris. Deinde etiam Laturgiam pro defunctis reperire est, tum apud eundem Clementem, Constitutionum Apostolicarum l. 8. tum apud Dionysium Areopagitam sub finem lib. de Hierarch. Eccl. Quam adeo late contra Magdeburgenses vindicat Fraciscus Turrianus lib. 5. Defensionum pro Canonibus Apostolorum & Epistolam primorum Pontificum; & Commentariis suis in dictas Constitutiones Apostolicas, vt plurimum non sit opus. Duos dumtaxat locos rariore ex illo, (à Garetio non visos in libro suo quem scripsit: Mortuos in uariis uinorum precibus) Lectori hic indicabimus. Alter est Eusebii Alexandrini hom. 15. τὴν ὑποψύχην. Memento (inquit) in oblatione (græcè προσκομιδῆ) etiam eorum qui iam deuita decesserunt, & ἀποκαθάρτων, parentum ac fratrum; hoc si feceris, magnam eis requiem præbes. Alter Ephrem Syri, in Sermone de sua morte; vbi ex illa iudeorum consuetudine, de qua Apostolus 1. Cor. 15. Vt quid baptizantur pro mortuis; infert, multo magis posse sacerdotem noui Testamēti ἐπιπροσέχειν τὰς ψυχὰς, id est oblationibus & precibus, debitum mortuorum distulere. His adde B. Cypriani locum epist. 66. qui tam suo quam Concilij Carthaginiensis nomine, scribens ad Episcopos Antecessores, refert statutum, vt si quis frater clericum tutorem nominasset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Vbi vide Adnotat. nostras n. 13. Iam verò de defunctorum Annuariis, pro quo dicit Auctor oblationes defunctorum annua die fieri, videre est B. Ambrosium de Obitu fratris, Orat. 2. vbi etiam de die depositionis defuncti, tertio, trigesimo, & quadragesimo, Orat. de obitu Theodosij.

37. pro Natalitiis annua die. Hællucinari hic grauiser Rhenanum, quod locum hunc intelligit de Natalitiis cuiusq; more ethnicorum, qui natale diem, quo quis natus erat, genialis lætitia celebrabant, quin potius intelligendum de Natalitiis Martyrum (que ipsa partim hic, partim supra lib. ad Mart. n. 2. agnoscit) latissime deduximus in epist. B. Cypriani 34. num. 13. ad illud: quoties

martyrum passiones & dies anniuersaria commemoratione celebramus. Quum citentur autem à nobis loco citato de Festis Natalitiis martyrum multo antiquiores Tertulliano, Smyrnenfis in pass. B. Polycarpi, & dictus Clemens Papa 1. certè constat (vt omittam Martyrologiorum ad eam rem per eundem Clementem institutionem, que Fastos Ecclesiæ infra vocat Auctor cap. 13.) non à Montano primium ortas oblationes in Natalitiis, quemadmodum calumniantur Magdeburgenses. Quibus hic licet addere testimonium citatum in nostris Laturgicis p. 476. B. Hieron. l. 2. in epist. ad Galat. c. 4. super, Dies obseruatis; vbi pulchre eum locum explicat aduersus nostri seculi Aristarchos, quo approbat etiam conuentum ad sacrificia Festis diebus Martyrum. Omitto Origenem de celebrando Natali ss. Innocentium, & Prefationes & Collectas in Festis complurium Sanctorum Martyrum eorundem, quas reperire est vbi supra, in Missa Ambrosiana: item B. Augustin. & eiusdem ac Chrysostomi, Ephrem, Athanasij, aliorumque Veterum Homelias, Tractatus & Sermones, qui passim existant in Sanctorum Natalitiis. Ad damnum ataxat dicti Eusebii Alexandrini alterum testimonium ex homil. eius de Sanctis colendis, citatum ab eodem Turriano, vbi idem argumentum tractat supradicti operis lib. 5. c. 17. Ob hanc igitur causam præcepit nobis memorias Sanctorum, Græcè τῶν ἁγίων μνησθαι, vt acceptis hymnis, & auditis laudibus, benignum Deum exorent, vt preces nostras caducas admittant.

38. De Dominico ieiunium nefas ducimus, &c. Integrum hunc locum Tertulliani B. Hieronym. adu. Luciferianos (vri etiam ante me adnotauit Rhenanus) videtur amulatus, his quidem verbis: Nam & multa alia, que per traditionem (inquit) in Ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, velut in lauacro ter caput mergitare, deinde egressos, lactis & mellis prægultare concordiam, ad infantie significationem; die Dominico, & per omnem Pentecosten, nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere; multa que alia que scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio vindicauit. Item quod ad ieiunium adinet, idem lib. adu. Montanum: Non quo (inquit) & per totum annum, excepta Pentecoste (id est, vti Auctor: à die Pasche in Pentecosten) ieiunare non liceat. Qui & dictæ Traditionis rationem reddit Prolog. Comment. in Epist. ad Ephesios: Pentecosten (inquit) tempus lætitiæ atque victoriæ, quo non genua flectitur, nec curuamur; sed cum Domino ad colorum alia sustollimur. Cui non assimiliter B. August. epist. 119. ad Ianuar. c. 15. Propter hoc (inquit) ieiunia relaxamus, & stantes oramus, quod est signum resurrectionis. Vnde etiam omnibus diebus Dominicis ad altare id obseruatur. & cap. 17. Vt autem stantes in illis diebus & omnibus Dominicis oremus, vtrum ubique seruetur, ignoro; tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi, vt potui; & arbitror esse manifestum. Et latius paulò B. Maximus Taurinensis Episcopus, hom. 1. de Pentecoste, ac Isidorus l. 1. Offic. Eccl. c. 33. denique Hrabanus noster lib. 2. de Instit. Cleric. ca. 42. Quid? quod & Niceni Concilij can. 20. id ipsum iam ante hos tres Patres constitutum est, quod hanc Traditionem non mandasset obseruari, si à Montano profecta esset. Cuius certè contrarium probatur de genuflexione ex B. Iustino Martyre, Respons. ad Orthod. c. 115. & de ieiunio, ex c. 64. Can. Apostol. Porro de die Dominico vide Adnot. nostras in Tertull. Apolog. c. 16. n. 248. & in epist. B. Cyprian. 33. n. 7. De eodem, & Pentecoste, id est tempore à die Pasche in Pentecosten, lib. de Idolol. supra cap. 14. n. 109.

TULLIANUS
notati onibus
MELLI
V
36

310. E quibus quum constet & Dominicum diem, & Pascha, & Pentecosten, ab Apostolis instituta, non possunt non & hos dies Festos adprobare, non Magdenburgenses modo, sed & Caluini affecte, & Aristarchi huius temporis omnes. De Pascha denique sollempnibus supra latius l. 2. ad V. corem.

39. Calicis aut panis etiam nostri.] Quod addit: etiam nostri, facit ad distinctionem Eucharistiae sacramenti, in quo non panis & calix communes proponuntur, sed ipsum corpus & sanguis Christi, quae in terram decuti nefus esset. Locus adeo faciens ad veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, de qua latius supra l. de Orat. c. 6. n. 23. & infra lib. 4. adu. Marc.

40. Ad omnem progressum, & c. frontem crucis signaculo tetimus.] Locus maxime insignis de v. signaculo crucis apud Christianos antiquissimo, quem adeo omittere maluerunt Magdenburgenses quam recensere, dumtaxat negantes ea arate in Baptismo adhiberent fuisse signum crucis. Verum non solum Patres posteriores, sed etiam ante Tertullianum B. Iustinum Martyrem id agnouisse ostendimus. Adnotat. nostris in B. Cyprian. epist. 56. n. 31. Est enim ubi de Baptismo agit, ex parte non meminerit, certe eadem Apologia dicit nihil sine hac figura crucis administrari. Cui adde B. Dionysium Areopagitam lib. de Eccles. Hierarch. qui crucis signaculo vsum in Baptismo, & consecratione Chrismatum, rones nominatim recenset. BB. Ignatij quoque & Martialis testimonia, etiam Origenis apud Euseb. l. 6. c. 43. quae breuitatis gratia omitto; quare calumiantur, dum ad Montani ceremonias id referunt. Certe morem, quo crucis signaculo frontem tetimus ad omnem progressum, ad omnem promotum (ubi promotus, sicuti & calcatus, iuxta quartam inflexionem, pro calcatione capiti adnotauit Rhenanus) ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calcatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad fedilia, ad cubilia, quacumque nos conuersatio exercet: Magdenburgenses quum ipsi utantur cum ceteris Lutheranis, non dissentit antiquissimum. Eundem interim (contra Caluinistas) etiam omnibus Veteribus vstratum fuisse comprobauimus ex aliis in B. Cyprian. Adnotat. nostris in epist. 63. n. 39. & lib. 3. Test. ad Quirin. c. 22. n. 105. Quibus si addidero alios locos Tertulliani, sinem fecerim. Est alter supra lib. aduers. Iud. Tom. 1. cap. 11. ubi postquam de signo Tau adtulit scripturam Ezech. 9. addidit: Huius autem signi sacramentum variis modis praedicatum est. Quod ipsum explicat lib. 3. adu. Marc. Ipsa est enim littera Tau, nostra autem T. species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris apud Ieram & catholicam Hierusalem. Denique adhuc apertior l. 2. ad V. corem: Latebis ne inquit tu, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas?

CAP. IIII.

41. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules, & c.] Quum caput hoc eiusdem sit argumenti cum precedenti, titulo nouo non est opus. Atqui contra calumnias Magdenburgensium has Traditiones à Montano, originem sumpsisse calumniantium, vel iste locus imprimis facit, quod addat Auctor: Traditio tibi praetenditur auctrix, cōsuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix. Si enim nouae essent Montani institutiones, iam in consuetudinem non abissent, & proinde nec Traditiones dicerentur. Nam, ut loquitur c. preced. consuetudo sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditum prius

non est? Legunt autem MS. 3. V. atic. & fidei confirmatrix, pro: fides, sed non placet; nam tria membra fecisse Auctorem patet ex eo, quod mox tria illa à se mutuo distinguunt, cum subdit: traditioni, consuetudini, fidei. Porro (inquit Rhenan.) in volumine Decretorum, quod Burchardus Vormatiensis Episcopus ante Gratianum composuit, reperi caput quoddam sub Basily nomine (venero de Spiritu sancto) cum hoc Tertulliani loco consentaneum. Id est quinti libri, qui de Vniuersali Ecclesia inscribitur C. C. X. III. Sic autem habet: Ecclesiasticum (inquit) institutionum quasdam scripturas, quasdam vero Apostolica auctoritate Traditiones, per successionem, in ministerio confirmatas accepimus. Quibus par virtus, & utriusque pietatis affectus quin sit, quotus quisque vel quantum sacramentum expertus scripturarum hastiam in enim aduentauerit consuetudines Ecclesiae, non scriptas (opinor legendum, non scriptas) à Patribus traditae nihil aestimare, quantum religio detrimenti latura sit, distans tibus liquido constabit. Quae enim, ut iam inde ordinantur, scriptura salutaris crucis signaculo fideles detinet agniri? Quae multasiam digesta super panem & calicem praeter orationis & consecrationis verba commendat. Nam non modo quod in Euangelio continetur, vel Apostolo, in Secretis dicimus, sed & alia complura adiungimus, magnam quasi vim consummatam accomodatamque vris. Quae Orientem versus nos orate litterarum formatum: Benedicimus fontem Baptismatis, oleum vinctum. Huc accedit quod ter immergimus quos baptizamus, oleo vngimus, verbis abrenunciare latam & angelis eius informamur. Unde & hoc & illud in hunc modum non pauca, nisi quia tacita ac mystica traditione à Patribus Ecclesiastico more, reuerentiori diligentia, sunt in mysterio obseruata silentio, quam publicis scripto: Haec tenus ille. Porro nō me fugit idem caput à Gratiano repetitum esse distinct. xi. Verum quia mendaciter legitur in vulgatis Decretorum codicibus, indubitanter deprauiatum ac mutatum, vobis sinceram lecturam hic proponere. Itaque per Christum te rogo, Lector, ut excusis libris conferas. Videbis quam corrupte multa à Gratiano legantur. Quasi enim parum iustus praeter numerus clausulas vitiatas, pro aduentauerit scribere, ostenderimus; pro multasiam, trifariam; pro accomodatam, commendatam; ausus est tandem deprauiare, quaeque ille fuit, quod erat: Huc accedit quod ter immergimus quos baptizamus, oleo vngimus, sic immo: re: Huc accedit quod ter oleo immergimus quos baptizamus; propterea quod pro trina illa Veterum merita, quae Tertullianus quoque meminit, Ecclesia simplicem obseruauit: & recte quidem, ne videamur apud vos, quae tunc merent, haereticorum probare assertionem, dum sequamur morem, quem admodum ad Leandrum Episcopum sancti Gregorius Pontifex. Adtende quantum fides quidem mittant in inuertendis Veterum scriptis, cum tamen quisque liber non aliter sit legendus, quam ab ipsi. Quare est suo seculo proditus. Quis vero non rideat Gratianum esse glossemarium, deprauiat hoc loco dicitur & fides in iussu exponerent: Haec Rhenanus, haud immerito corruptissimo Gratiani Decreto: quare summo opere de ratum ab omnibus noua, quam adorari iussit. Porro autem noster Gregorius Papa xij. eiusdem recognita, per quae ibidem Rhenanus: De ceremoniis & Ecclesiasticis quibusdam ordinationibus post primordia nascentes, Christiani iam instituti absque scriptura haud dubie, meminit. Hrabanus Maurus in Epistola quadam ad Regem Anglorum quemadmodum citat idem Burchardus sexto libro, qui

est de Sacramento, in hac verba: Igitur, ut B. Ambrosius restatur, postquam omnibus locis Ecclesia sunt constituta, & officia ordinata, est aliter composita res quam ceperat. Primum enim omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuscumque diebus & temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quaesivit aut diem quo Eunuchum baptizaret, neque reuinum interposuit. Neque Paulus & Silas tempus distulerunt, quo eisdem carceris baptizarent cum omnibus eius. Neque Petrus clericos habuit, aut diem quaesivit, quando Cornelium cum omni domo sua baptizauit. Nec ipse, sed iussit fratribus, qui cum illo erant apud Cornelium in Ioppe. Adhuc enim praeter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Et ergo cresceret plebs & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est & Euangelizare, & baptizare, & scripturas in Ecclesia explanare. At ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conuenticula constituta sunt, & rectores, & cetera officia in Ecclesia sunt ordinata, ut nullus de clero auderet, qui ordinatus non esset, quod diceret non sibi creditum vel concessum. Et cepit alio ordine & providentia gubernari Ecclesia, in qua si omnes eadem possent, irrationale esset, & vulgari res & viliissima videretur. Hinc est ergo unde nunc neque Diaconi in populo predicant, neque ceteri vel laici baptizant, neque quocumque die credentes tinguntur nisi agris. Ideo non per omnia conueniunt scripta Apostoli, ordinati quae nunc in Ecclesia est: quia haec inter initia sunt scripta. Nam & Timotheum Apostolum a se creatum, Episcopum vocat, quia primi Presbyteri Episcopi appellabantur, ut recedentes eo sequens ei succederet. Denique apud Aegyptum Presbyteri consignant, si praesens non sit Episcopus. Sed quia coeque sequentes Presbyteri indigni mueriri ad primatus tenendos, immutata est ratio, praesentis consilio, ut non videretur meritis crearet Episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere usurparet & esset multis scandalum. Haec Hieronymus noster.

42. Apud Iudaeos tam sollempne est, &c. De velandis feminis omnibus cuiuscumque generis, ordinis, conditionis, dignitatis, aetat, ex Apostolo, exstat integer liber Auctorius, quem suspicor hoc posteriore, eo quod hic subdat: Quaro legem Apostolum differo. nam illic id possumus probat auctoritate Apostoli Pauli 1. Corin. 11. In etiam adfert Rebecca exemplum c. 11. Legimus autem ex 3. MS. Nec antequam cognouerint ipsos, pro cognouerunt.

43. Si & Susanna in iudicio reuelata, argumentum velata praestat. Paraphrasticus explicat quod legitur Danielis 13. At iniqui iusserunt discooperiri eam; erat enim cooperta. At qui vel hinc comprobatur auctoritas huius historia de Susanna, quamquam Graece dumtaxat legatur, sed & a B. Cypriano citata est epist. 40. ac lib. de dono pudicit. item ab Origene lib. de singularitate Clericorum, qui & librum integrum de eius auctoritate contra Africanum scripsit. Ab aliis quoque veteribus, quemadmodum adnotauimus ad librum eiusdem de Orat. Domin. n. 59. Quibus adde, quod a Theodotione Epheso Graece ea descripta sit ex exemplari Graeco, quod fortassis ad manum non esse Hebraeum, atque adeo etiam in exemplaribus Graecis primo loco collocetur, eo quod Daniele adhuc puero contigerit: quae ordinem etiam non noui esse patet ex Synopsi scripturarum B. Athanasij, ubi initium Prophetiae Danielis ab hac historia recenset: & ἡν ἄνθ' ὀρεῶν & βασιλευῶν, quemadmodum ante me quoque adnotauit eruditiss. vir Sixtus Senensis, Biblioth. sancta l. 1. Qui etiam lib. 8. heres. 6. latiss. omnia in contrarium argumenta dissoluit, quam adscribit Anabaptista, de Manichaeorum

fontibus haustam; & inter ceteros etiam B. Ignatius citat epist. ad Magnesianos. Meminerunt praeterea eiusdem historiae B. Irenaeus lib. 4. cap. 44. Dionys. Aepag. cap. 7. de Diuin. nom. & alij post B. Hieronym. Patres omnes.

44. in stadio mariti. Similiter lib. ad Martyr. c. 2. stadia opaca aut porticus, dixit. Accipit autem (adnotante Rhenano) stadij nomine, hypathra, hoc est subdiualem ambulationem, quam & xystum nuncupat Vitruuius, quemadmodum ibi latius diximus. Adnotat nostris u. 28. Graece est apud Danielem κατὰ δ' εὐοδῶν, quod Latine vulgatus interpres Pomarium vertit, & alij Hortum. Xenophon quoque Viridarium significat.

45. posse etiam non scriptam traditionem. Cui Tertulliano (inquit Rhenanus) mirè faciunt ea quae D. Hieron. ad Lucinum scribit, qui quaeserat de Sabbato, utrum reuinandum esset: & de Eucharistia, an accipienda quotidie. Nec verò solum Tertulliano consentiunt, verum etiam ad sedandos horum temporum tumultus non nihil conducunt. Sic autem eius verba habent: Sed ego illud te breuiter admonendum puto, Traditiones Ecclesiasticas, praesertim quae fidei non officiant, ita obseruandas, ut a maioribus traditae sunt: Nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subuerri. Et quae utinam omni tempore ieiunare possimus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes, & die Dominico Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus, nec tamen Manichae haereticis accisidit, cum carnalis cibus praeferi non debuerit spirituali, Eucharistiam quoque absque condemnatione nostri, & pungente conscientia, semper accipere, & Psalmistam audire dicentem: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus; & cum eo canere: Eructauit cor meum verbum bonum. Nec hoc dico, quod Dominici diebus ieiunandum putem, & contextes sexaginta diebus ferias auferam, sed vnaquaque provincia abundet in sensu suo, & praecepta maiorum leges Apostolicas arbitretur.

46. Consuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit Lex, &c. Locum hunc transcripsit integrum B. Isidorus (quemadmodum primus mihi indicauit Latinus) Etym. lib. 5. c. 3. & ex illo Gratianus Decret. dist. 1. c. Consuetudo, praeterquam quod legatur: dumtaxat quod religioni congruat, quod discipline conueniat, pro eo quod nos; quod Deo congruat, quod disciplinae conducatur. Exstant verò etiam in Iure ciuili leges de Consuetudinibus.

47. An non putas omni fideli licere, &c. Verba haec omisa sunt a B. Isidoro, aut quod ad institutum consuetudinis non faceret, aut quod etiam ipse indicaret sane locum hunc intelligendum, quum aliqui sibi contrarij videretur. Auctor: neque enim etiam de Iure ciuili particulari persona licet aliquid nouum concipere & statuere, quod postea pro consuetudine habeatur. Aut certe inter errores eius reponendum, de quibus inter nostra Prolegomena.

48. Siquid ignoratis, Deus vobis reuelabit. Noua est lectio: Siquid ignoratis, & differens etiam ab eo quod Graece est: εἴτι ἐρ' ἄπαρ' ὀρεῶν, quod rectè vertitur à nostro interprete: siquid aliter sapitis. At rectè legitur: reuelabit, cum codicibus Apostoli emendatoribus, pro eo quod vulgati: reuelauit, nam Graece est: ἔδοξε ἔδειξε.

49. sed & ipse spiritum Dei habens deductorem omnis veritatis. Etiam hinc colligere est scriptum hunc librum ante illum de Veland, virgimb. nam ibi in

ULLIAN, notati omnibus MELI, V 16.

solo Montano agnoscat completum illud Ioan. 16. Quum uenerit ille spiritus ueritatis, deducet uos in omnem ueritatem: hic uero in Apostolo Paulo eundem spiritum Dei agnoscat. Ita miser paulatim ex uno errore in alium, ac demum in heresim lapsus est, de quo latius in uita Auctoris. Placet autem quod Rhenanus censuit legendum: consilium & edictum eius, eo quod precesserit, & quaedam edicere.

CAP. V.

50. Sed cur maior exigitur, &c.] Caput hoc inscriptum: Quod natura ipsa praescribat coronam ex floribus, capiti non conuenire.

51. qui figurauit hominem.] Quod hic figurauit, uertit lib. de Resurr. carnis: finxit, & lib. 1. adu. Marc. fecit. B. autem Cypr. Epist. 74. ad Pompeium: planinauit, noster interpret Gen. 1. creauit, Gen. 2. formauit. Latinius denique 70. interpret, modo: fecit, modo: formauit. Graece prior loco est: ἐποίησεν, posteriori: ἔπλασεν.

52. Auditum in auribus fodit, &c.] Palera est circumscriptio ex ipsis organis membrorum quinque sensuum hominis.

53. substantia enim propria, certe praecipua coronatum, flores.] Facit ad loci huius intellectum quod supra n. 1. de coronis, seu fertis & floribus, ex Plinio allegatum.

54. & inserti & innexi, & in filo, & in scirpo.] Duo genera fertorum significat, quorum altero flores scirpo inserti, altero filo erant innexi.

55. Coronam si forte faciem existimas florum per feriem comprehensorem.] Hinc confirmatur mea in Plinio ibidem castigatio: qua resui supra legendus: Cum uero fieret & floribus ferta, a ferendo, feriere appellabatur, pro eo quod corripit. legebatur: feruiae maxime quod Varro de ling. Latin. l. 5. ferta a ferie deriuat: praesertim quum fateatur Turnebus legi in uetis & fugientibus libris: feruiae, pro quo ipse parat legendum: latiuiae, sed illud puro magis germanum: Aequi illud & si tanta innocentia est, recte interpretatur Rhenan. si flores tam sint innoxij & salubres.

CAP. VI.

56. Quares igitur Dei legem, habens, &c.] Inscribimus hoc caput: Quod natura legis Dei auctoritatem obtineat. Cui simile est illud l. 5. adu. Marc. Tom. sequi. ipsa natura quae legis est instar ignorantibus legem, ubi explicat eandem scripturam Apostoli Rom. 2. Natura facit quae sunt legis, pro quo noster interpret: naturaliter.

57. Sed & in prior Epistola.] Sic lego ex MS. cod. 1. Vat. Et uero necessarium ita legendum, ut subintelligatur: parte, seu capite, quum praemisit: ad Romanos; una uero dumtaxat sit. Apostoli ad Romanos Epistola. Adit interim ibi Auctor: conditionis, quod non est apud Apostolum.

58. Deum appellantes Deorum.] De naturali hac Dei cognitione latius supra T. 1. lib. de Test. Anim. c. 2. praesertim de talibus uocibus etiam Ethnicorum, Deus bone, Deus iudicabit, quibus & bonum & iudicem Deum confitentur. De appellatione item, Deum Deorum infra T. sequi. l. 1. adu. Marc.

59. conditioni.] Conditiō & paulo ante, & mox ibi, uniuersam conditionem, item paulo post: infamata conditio est, recte adnotauit Rhenan. accipi pro rebus creatis seu creatione: nam etiam alibi id Auctori frequens est. Sic lib. de Resurr. carn. homini addita conditio;

& iterum: ipsam conditionem colentes aduerfus conditorem. Atqui legitur quidem 2. MS. Vatican. certis uisibus hominum mancipatam. sed placet magis Tertulliani ca phrasim: homini mancipatam.

60. fuccidit.] Id usurpat. (inquit Rhenan. ut in alio libri sapenmero, pro: succidit, uel: subiecti est, uti trāstulit noster interpres Rom. 8. Legimus autem paulo post iterum ex 3. MS. Vatican. cod. Paterniacensi, ac Hieronymensi: qui natura quidem, Dei omnia sentiunt, uel: Dei, sustulerat Rhenanus.

61. Sed & huic materiae, &c.] Alludit brandeburgum ad libri Spectaculorum, non modo Latino, sed & Graeco stylo à se scriptum.

CAP. VII.

62. Proinde coronarij isti agnoscant, &c.] Titulum huic capiti datus: Quod uel ex origine Iulianica, reliquarum coronarum eas interitum constet.

63. Laurea militaris.] Ita circumscribit ad distinctionem aliarum laurearum coronarum, de quibus supra cap. 12.

64. Si fuerit aliqua Pandora, &c.] Quod uel in omnibus (inquit Rhenan. omnium Deorum domus uel: bet, ad quod alludit hic Tertullianus, cui hoc penitentibus, quod à Charitibus caput eius coronatum dicitur, qui: primam feminarum non modo Heliodus memorat, qui libro qui inscribitur: Opera & dies, laetum ortum describit, sed etiam Pausanias in Actus, & de Lapthatum lib. Incredibilem. Simuliter autem inter alios multis constructa sunt, Pandora Heliodi, recentior auctor infra Tom. sequenti. l. adu. Valenti. imitatus infra cap. 19.

65. Nobis uero Moyles Propheticus, non poeticus pastor.] Moses pastorem fuisse (inquit Rhenan. indicant Exodi uerba c. 4. Moyses autem pastorem tetra fecerit sui sacerdotis Madian. Cuiusque minister regem ad interiora deseruit, uenit ad montem Dei Omnia per Poeticum pastorem intelligit Heliodum, qui Heliconem paternarum omnium custodem agens, non dissuasit conspexisset, & ab eis ad Hippotremem, id est: Cithiron fontem deductus fuisset, statim excellenti simum locum datus est. Vide illud Ouid.

Non mihi sunt uisae Clio Chlueve forores, Seruanti pecudes uallibus Aescrae uis.

Adnotauit idem: ceteros, Gentiles intelligi potest coronatum.] Pherecydes (quantum colligitur) synopizatur ab Auctore, cuius Theogoniam 10. libro descripta citat Clemens Alexandrinus 5. Stromatum, ferentem fuisse obscurum & aenigmaticum. De quo latius supra de Anima, sequi. Tomo.

67. Iouem Diodorus, &c.] Rerum (inquit Rhenan. n. 5. Nam illic Iouem & Saturnum certamen descripsit. Hic autem uariam uisum libris 40. conscripsit, quam Bibliothecam ueniam. Rhenan. Augusti temporibus: 30. annis Asiae & Europae peragravit, de quo Iustinus Martyr & Eusebius supra. Vide Adn. nostras ad cap. Apolog. 10. n. 14.

68. Dat & Priapo tancias idem.] Tancias (inquit Rhenan.) uita sunt & ligamenta capitis. Quod adnotat habet ex B. Hier. in c. 4. 1. 1. Auctor hic abnotat uel: pro fertis adinstar uituarum. Citat autem & supra Diodoro. Coronabatur autem Priapus (si conscribitur) ex iis quae hortensia erant.

69. & Ariadna ferrum, &c. post & Sydas.]

Hirsaugiensi (inquit Rhenanus, cui adicio etiam 3. MS. Par. iudice consentiens & Cor. iens, quemadmodum docet collatio, habet Thefidus. Pro quo corrupto vocabulo, meum secum iudicium, posui in contextu: post & fidus. Nam qui de signis caelestibus apud nos scripsere, Iul. Hyginus, & innominatus Interpres fragmenti Phenomenon Arati, citant Auctorem qui Cretica prodiderit, referent, cum liber ad Minem regem venisset, ut Ariadnen filia eius duceret uxorem, coronam dono Ariadnae dedisse, Vulcani opere factam ex auro & gemmis preciosis. Ea talis fulgoris fuit, ut Thefa ex labyrintho liberaret, qua post mortem Ariadnes astra à Libero est adfixa. Commemoratur id & ab Arato in Phenomenis his carminibus:

Αἰγὸν ἑξαιεὶς ἑφ' ἄστρον, τοῖ ἀζανδὸς ἔδινξε
Σὺν ἑλευθέρῳ δῖον ὄσος, δῖον ῥοδῶν ἄρα δ' ἄμιν.

Que Germanicus Cæsar, nisi fallit titulus, sic vertit:

Clara Ariadnae propius stant signa coronæ:

Hunc illi Bacchus thalami memor addit honorem.

Rufus Fest. Aeniens sic.

Astipe ceu rutilis vibret lux Græcia flammis,

Hæc quondam Bacchi monumentum fulget amoris:

Hæc Ariadnae capitis testatur honorem.

Ceterum quia corrupta lectio Thefidus habet, & tradit eius coronæ beneficio, quæ propter gemmas usque adeo fulserit, à labyrintho Thefesem liberatum, putari aliquando legendum: post Thefei dux, quod videlicet illud, fertur sua luce eduxerit Thefesem. Peruenimur maius coronæ Ariadnae præconium est, quod in caelum inter astra fuerit translata, quam quod Thefeo à labyrinthi rebus descendendo dux fuit. Idcirco malimus in contextu scribere: post & fidus.

70. Iuoni vitam Callimachus induxit, &c.] A-

quod Græcos (teste Plinio lib. 21. c. 3.) de Coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus Medicus. Ex quibus etiam multa transcripsisse se libro eodem indicat in suo Indice, & deinde multa etiam ad Medicinam pertinentia libris 23. 24. 25. 26. 27. & præterea ex Callimacho lib. 30. Citat autem hunc locum Gregorius Cyprianus hist. Decrum Syntag. 3. explicans illud: de exuuiis virtutis priuigni, Bacchi salicet & Herculis. De Hercule id manifestum est: de Baccho nescio an ipse alicubi pingi soleat cum leoninis exuuiis.

71. Hercules nunc populum capite præfert.]

Populum Herculi dicatam lib. 12. c. 1. Plinius tradit, et Macrobius illud Vergilij de Saliis eius sacerdotibus explicat, Saturn. l. 3.

Populus adstant euincti tempora ramis.

72. nunc oleastrum.] Olympia (inquit Plinius lib. 16. c. 14.) Oleaster ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiose.

73. nunc apium.] Apio (inquit idem l. 19. c. 8.) huius in Achaia, coronare victores sacri certaminis Nemææ. Quam autem illud in honorem Herculis fieret, non mirum si Hercules apium capite præferat.

74. Habes Tragediam Cerberi, &c.] Videtur Tragedia illa Cerberi meminisse coronæ populeæ; Pindarus oleastri, Callimachus apij. Exstant autem Pindari Olympia, Pythia, Nemæa, Isthmia.

75. qui & Apollinem memorat.] Videtur hoc referri ad Callimachum. Stramen videat curiosus Lector, nisi & Pindarus habet id ipsum in suis Pythiis. Atque Apollini sacrum Laurum scribit Plinius l. 12. c. 1. atque adeo aduersus Reges Romanos Laurum Delphicam illi

dono mittere l. 15. c. 30.

76. Erant enim supplices coronatij apud Veteres.] Pia memoria eruditiss. viri Alanus Copus, qui Vaticanos codices MS. meo nomine cum excussis contrulit, ad intellectum huius loci adnotauit, ex Aristophanis Pluto ad marginem; quod coronam capite gestabant qui supplicabant, id est qui Diis litabant.

77. Liberum, eundem apud Egyptios Osirin.] Id ipsum pluribus prosequitur Plutarchus, & ante cum Diodorus Siculus l. 1. unde & Hedera, de qua mox, Cy-nofiris dicta. Similiter Euseb. de Preparat. Euang. lib. 2. c. 1. Afferunt (inquit) Egyptij, & c. regnum aliquando obtinuisse Saturnum, qui sorore Cybele in uxorem ducta, Osirin & Ilin genuit; aut, ut plurimum dicunt, Iouem & Iunonem. Hos vniuersum orbem imperio subiugasse, ac quinque Deos procreasse aiunt: Osirin, Ilin, Typhona, Apollinem, ac Venerem. Osirin, Dionysium (quem hic Liberum vocat Auctor) Ilin, Cererem esse autumant. Quos matrimonio coniunctos, cum regno successissent, plurimum generi hominum contulisse. Que verba ea de causis in medium adducere libuit, ut concordia in eatur inter Lactantium lib. 1. cap. 21. Lucanum, ac alios qui Osirin Isidis filium, & Diodorum, eoque, qui Osirin Isidis maritum & fratrem tradiderunt; quum priores de filio, posteriores de patre loquantur. Meminit certe Osiridis quoque filij Auctor l. 1. aduers. Marc. Sic & Osirin, quod semper sepelitur, & in viuis quaeritur, & cum gaudio inuenitur (intra illud Lucani:

Numquamque fatis quaesitus Osiris.) recipi carum frugum, & viuidorum elementorum, & recidui anni fidem argumentantur.

78. Harpocraton.] Ego eum Auctorem puto intellegi, cuius exstat Rome in Vaticano MS. Liber τρεῖς φωνικῶν δυνάμεων; quippe quum ad. Physicam rationem referatur id quod sequitur.

79. hederarum.] Plinius (quem admodum etiam Rhenanus adnotauit) lib. 16. c. 4. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex hedera. Item c. 34. Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris, cuius Dei & nunc adornant thyrsos, galeasque etiam & scuta in Thracie populis, solemnibus sacris.

80. ab heluco.] Significat helucus (inquit Rhenanus) auctore Sexto Pompeio languidum, & somnium, & hestermo vno languentem; sic dictum ab hiatus oris & oscitatione. Quamquam Tertullianus pro ipsa potius affectatione capitis videtur usurpare, qua proclues in somnum reddimus, quam Graeci ἡλὺς καὶ ἡλὺς appellant. De hedera vi frigoris, multa sunt apud Auctores. Porro tradit Athenæus eos qui profusius biberent apud Veteres, sacris primum circumligare caput solitos. Deinde ut aliquid ornatus accederet, alio postea corollas excogitasse. Sed & perora cinxisse coronis unguentatis quosdam. Fortassis eodem alludit Plinius l. 24. c. 10. quum de 20. generibus hederarum loquens: Capitis (inquit) dolorem sedant, præcipue cerebro continentique cerebrum membrana utiliter molli-bus impositis folijs.

81. Liberum Principem coronæ planè Laureæ, in qua ex Indis triumphauit, &c.] Ad victoriam Indicam pertinet, quod habet ubi supra Euseb. In India multis Liberum vrbes construxisse. De eodem Plinius l. 8. c. 2. Romæ iuncti Elephantes primum subiere curum, Pompey Magni Africano triumpho; quod prius India victa triumphante Libero Patre memoratur. Atque Laurus (inquit idem lib. 15. cap. 30.) triumphis propriè

ULLIAN, notati onibus TELI, V, 36.

isto, quasi non abutatur. de quo supra lib. de Cult. s. 9. n. 50.

106. sed ipsius usus administratio interest.] Interit (inquit Rhenan.) pro differt.

107. non minus quam Æsculapio Socrates.] Hoc iussit (inquit Rhenan.) quum in carcere esset, paulopost bibiturus venenum. Quam ipsam historiam latè persequitur Auctor initio lib. de Anima, infra Tom. sequenti.

108. Arabia aliquid incendo, &c.] De hoc vide supra Tom. I. in Apol. c. 30. Adn. nostras n. 442.

109. Siquis autè dixerit: hoc Idolothyum est, non contigeris.] Istud ex Apol. c. 1. Cor. 10. ubi retinuit eam Grecam εἰδωλοθύτων, pro eo quod noster interpres vertit: immolatum Idolis. Mirum est autem quomodo legat: non contigeris, quum Græcè sit: ἴδω εὐδῖε, quod non aliter potest transferri quam sicuti noster interpres, ne manducaris.

110. fugite Idololatram.] Etiam hic vocem Græcè retinuit εἰδωλολατρεῖαν, pro qua propriè transtulit Latinus interpres Idolorum culturam.

111. Si in Idolio recumbere, &c.] Adhuc ad illud eiusdem Apostoli eiusdem Epist. cap. 8. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in Idolio recubentem.

112. Draco etià terrenus, &c.] Draco hic ab Auctore pro Basilisco usurpatur, de quo scribit B. Isidorus Etymol. l. 12. c. 4. Βασίλισκος Græcè, Latine interpretatur Regulus, eo quod rex serpentium sit. Ad eius adpectum nulla avis volans, illa se transiit, sed quamvis procul sit, eum ore contusa devoratur. Quod elegantur expressit Auctor his verbis: de longinquo ipiritu absorbet alites.

113. Filioi (inquit) custodite vos ab Idolis.] Etiam hic retenta ab Auctore vox Græcè εἰδωλοῖς, pro eo quod noster interpres Latine vertit: simulacris; quod ipsum explicat, quum subiungitur: id est, ab ipsa effigie eorum.

114. sollempnitatibus.] De Idolorum sollempnitatibus aliquid diximus supra lib. de Idolol. cap. 13. c. 14.

115. & officii.] Similiter dixit dicto l. c. 16. Circa officia verò priuatarum & communium sollempnitatum. Officia autem (inquit Rhenan.) vocat ministras, que Gentilium sacris, aut ipsi alio qui Gentilibus impenduntur, ut infra: Et implendi officij. Eadem significacione infra c. 11. Officiales coronas dixit, id est vixidem interpretatur, quas Christiani gestabant ex officio, quo Gentilibus erant obligati; ut quum militarent, aut in similibus rebus. Quod indicatur his verbis ubi sequentibus: quum idcirco aut officia fugienda sint. Nec absimiliter lib. de spectacul. cap. 7. quor officia moueantur. Simili phrasi etiam officia militaria dixit sub finem lib. de Eugà in persecut. infra Tomo 5.

116. conuenitur.] Pro inuenitur (inquit Rhenan.) ut l. adu. Mare. 2. Cum vtrumque cõuenieris in creatore, hoc est: deprehenderis; & lib. 4. hac conueniemus. Quibus addit illud eiusdem lib. quemcumque conuenieris in via.

117. Ipse denique fores.] De coronatis fortibus seu ianuis apud ethnicos latè Rhen. Apol. c. 35. Vbi vide Adn. nostras n. 464. Hic tamen propriè videtur agere de Templorum fortibus, iuxta illud Maronis: & festa fronde reuinctum.

118. ipse hostia.] Apud Persas (inquit Gyraldus de nat. Deorum, Syntag. 17.) non modo qui sacrificabat, sed et hostia, & qui sacris intererat, festa fronde coronantur. Indis contra; nam ipsi coronatus sacrificabat nemo.

119. & aræ.] Super aras (inquit idem) sacra facturi, cepites ex gramine siue verbenas apponere soliti erant. Ipsas etiam aras, quoniam hæ peculiare Diis fuere, ut etià victimas (quas prius hostias dixit) suorum numinum frondibus ornare par erat; ut Ioui, esculo, Apollini, lauro; Minerue, olea; Veneri, myrto; Herculi, populo; Baccho, hedera. Hinc illud Maronis 3. Eneid.

- Ramis tegerem vt fronden tibus aras.

120. ipsi ministri & sacerdotes, &c.] Huc pertinet illud Plinij supra etiam citatum cap. 17. Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis.

121. apud Claudium.] Claudium Saturninum intelligit, de quo supra cap. 7. Legimus autem ex 3. Ms. Vatic. cod. Sed & illum intelleximus, pro, instruimus; magis enim conuenit cõm sequentibus: distinctionem differentia.

CAP. XI.

122. Etenim vt ipsam causam coronæ militaris, &c.] Titulum huic capiti dedimus: De militia qua Christianis licita, aut illicita. Cui similis fuit Tractatus supra l. de Idolol. c. 19. hoc titulo: Neque militiam licitam, qua cum Idololatria aliquid cõmune habet. Eligat etiam hic Lector euidentem si velit titulum, quum vtriusque loci idem sit argumentum, quamquam prima facie etiam omnem militiam nimio metu Idololatriæ, videatur improbare. Eam verò esse Auctoris lib. de Idol. sententiam patet vel ex illo Epiphonemate: Nullus habitus licitus est apud nos, illicito actui astrictus. Iam verò quis ille illicitus actus, nempe cum Idololatria conueniens, antea dixit: Non conuenit (inquit) sacramento diuino & humano signo Christi & diaboli, castris lucis & castris tenebrarum. Cui similia etiam hic: credimus ne humanum sacramentum diuino superdicere: Eodè pertinet illa, vix potè Idololatria contaminata: Et excubabit pro replis quibus renũciauit, & cõnabit illic ubi Apostolo non placet? Et quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit vexillū deniq; portabit emulū Christi: Et rursum iisdè penè verbis quibus alibi: Ipsum de castris lucis in castra tenebrarū nomen deferre, transgressio est. Denique non alienus à cõmuni sententia sic concludit: Puta deniq; licere militiã vsq; ad causã coronæ; ac si dicat, vsque ad habitū aliquè Idololatriæ, qualis est coronæ. Et verò primo capite supra dixit plures fuisse cõmilitones Christianos, quos non reprehendit de Militiã, sed de coronâ solummodo. Deinde & lib. Apolog. c. 5. & ad Scapulã, c. 4. Germanicam suam Christianorum Militiã precationibus ad Deū factis impetrato imbri disculsã cõtestatur. Quorum haud dubiè orationes non tanti momenti apud Deū fuissent, si illicita omnino fuisset in totum Militiã Christianis. Certè Scorpiano aduers. Gnost. c. 2. non omnem Militiã à se improbari, vel ex hoc indicat, quòd adferat exempla complura veteris Testamenti, quibus bellum indicitur à Domino aduersus ciuitates que Idololatriam commiserint. Quas ipsas etiam scripturas allegat B. Cyprianus ad idem institutum, lib. de Exhortat. Mart. cap. 5. addens præterea: Quod si

Hh

ULLIAN
notati omnibus
MELI,
V.
16.

ante aduentum Christi circa Deum colendum & idola spernenda haec precepta seruata sunt, quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt? Hinc & Lactantio l. 6. c. 19. Bella quidem reprehenduntur, sed quae contra iustitiam nata sunt. Hinc etiam B. August. quom innumera pene locis de iure Christiani belli scripserit, certè ex professò id fecit Epist. 5. ad Marcellinum, & 50. ad Bonifacium Comitem; denique contra Faustum Manicheum (nam & Manicheorum erat hic error) latiss. l. 2. à cap. 74. usque ad 79. Quando itaque tales loci apud primos illos Veteres reperuntur, quibus videntur prima facie contrà sentire, intelligendi sunt aut de militia sub Imperatoribus ethnicis, aut de bello iniusto, quale initio Ecclesie existimabatur, si Christiani in Imperatores suos persecutores insurrexissent; à qua calumnia se purgare nitentur; sed ubi Christiani facti sunt ipsi Imperatores, ab eo tempore longè aliam rationem fuisse, latè deducit B. August. dicta epist. 50. Quae omnia eo latius, quòd hic Rhenanus & alij quidam omnem militiam Christiano illicitam velint pretendere, maxime autem Erasmus in cap. 22. Lucae, comment. 11. Qui quum pro suo errore Perperam citet B. Chrysostrum & Ambrosium, putat operapretium locos eorum adferre, qui pro nobis faciunt. Chrysostr. itaque homil. 21. in Act. Apostol. agens de Cornelio Centurione, eius exemplo milites adhortatur ut in pietate & timore Dei illum imitentur, ac de isto (non iniusto) lucro elemosinas faciant. Deinde apertius homil. contra Iud. Gentil. & haeret. Tom. 3. de altero Centurione agens, cuius mentio Matth. 8. Militiam (inquit) praetexis, & dicit, Non possum esse pius. Centurio nonne miles erat, de quo Iesus ait: Neque in Israel tantam fidem inueni? Nihilque nocuit illi militia sua. Ambros. verò praeterquam quòd Offic. lib. 1. cap. 4. à virtute bellica commendat Iesum Naue, Gedeonem, Ionatham & Machabaeos, sermon. 7. Non enim militare (inquit) delictum est, sed propter praedam militare. Propterea enim providentia diuina militibus stipendia sunt constituta, ne dum sumptus queritur, prado grassetur. Quòd ipsum ibi comprobatur adhortatione B. Ioannis Bapt. Lucae 3. Estote contenti stipendiis vestris. Et (ne forte quis obiciat illum sermonem Ambrosij non esse, sed Maximi) eadem illa postrema verba reperire est apud illum. Porro paulopost legimus ex 3. MS. Vat. quum à praecedentibus culpa sit.

123. Credimus ne humanum sacramentum diuino superduci licere, &c.] Adludit ad Sacramentum & responsum siue contestationem fidei in Baptismo factam, de quibus supra c. 3. & infra latius initio l. de Bapt. Tom. sequenti.

124. & eierare patrem & matrem, &c.] Adludit ad verba Sacramenti, quo se milites obstringebant (teste Vegetio de Re militari lib. 2.) numquam deserturos militiam pro Rep. Romana; atque adeo eierabāt, id est, renuntiantes seu abdicabant (quemadmodum supra diximus alicubi) patrem & matrem & proximum.

125. Domino pronuntiate: Gladio periturum qui gladio fuerit vsus?] Similiter dixit supra l. de Idolol. Quomodo autem bellabit, &c. sine gladio què Dominus abstulit. Verum disertis verbis adserit B. Hieronymus Can. 32. in Matth. id non intelligi de iis qui gladio aut iudicij officio aut resistendi latronibus necessitate fuerint vsi. Quem adeò sensum etiam Apostolus Paulus satis insinuat, quum ea Christi predicatione non obstantè, Rom. 13. inquit: Non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram, et qui

malè agit. Quò adludens Auctor supra Tom. 1. lib. ad Scapulam, cap. 4. vel quia & vos (inquit) sub gladio estis.

126. cui nec litigare conueniet?] Adludit ad illud 1. Cor. 6. Iam quidem omnino delictum est, quòd inuicem habeis inter vos. Quare non magis iniuriam accipere. Etque adeò non malè interpretatur Rhenanus: Litigare vocem Iureconsultorum, Actionem vel in personam vel in rem apud iudicem suscipere. Verum aduertendum quòd continuo subiicit ibidem Apostolus: Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis; uti videatur magis de iniuria litigare agere.

127. Et vincula & carcerem, &c. & supplicia ministrabit.] His verbis indicat se non de simpliciter litigare agere, sed etiam de eo, qui (ut aduertit etiam Rhen. commentariensem aut carnisficem agit. Vide supra l. ad dol. c. 17. n. 134.

128. nec suarum vltor iniuriarum.] Is adludit ad illud Matth. 5. Ego dico vobis, non resistere aduersariolum, &c. respondet B. August. l. 2. contra Manich. 7. Intelligunt (inquit) hanc preparationem non esse in opere, sed in corde. Nam (ut subdit postea) & Christiani Imperatores, de inimicis sacrilegis, qui spem suam in sanctorum Idolorum demoniorumq; posuerat, gloriosissimè retulerunt.

129. Iam & Stationes aut alij magis facite Christo.] Exstat lib. 12. Codicis Iustiniani Tit. de Censuris & Stationariis. Loca verò huius intellectum habent testè supra ex c. vlt. lib. de Oratore: Si Statio (inquit) militari exemplo nomen accipit (nam & militum Dei sumus) vti que nulla laetitia siue tristitia obueniens castris, Stationes militum recidit. Praeterea Adnot. nostrarum aliam longè n. 58. sententiam de Stationibus, quam Rhenani hoc loco, aut usque primò Epist. 4. v. B. Cypr. n. 10. nempe quòd Stationes & magis hic, & l. de Ieiunio infra T. 5. accipiuntur, non de locis Ecclesiarum, in quibus ferè stantes erant, sed stans ieiuniorum diebus; metaphora à militibus utitur, quamdum in statione erant, ieiunare eos oportuit. Et hic aliter accipi non posse, manifestum est ex sequentibus: aut & dic Dominico, quando hoc dicitur. Nam uti supra locutus est c. 3. Die Dominico ieiunium nefas dicimus, ergo nec Christo fiebant Dominico ieiunia; & e contrario magis diebus Dominici fiebant Stationes, id est à stantibus officiantibus iuxta illud eiusdem c. 3. Die Dominico, &c. in geniculis adorare.

130. quibus renuntiant.] Vt patet in Baptismo diabolo & pompis eius renuntiant. quòd alia repetiuit cap. 13. semel iam in sacramento testificauerat. De quo etiam infra latius Tom. sequenti de Baptismo.

131. & cœnabit illic ubi Apostolo non placet.] Adludit ad illud Apostoli, quòd sic c. praecedenti in Idolio recumbere alienum est à fide, &c. adnotauit Rhenanus.

132. Et quos interdiu exorcismis fugant.] Exorcismorum autem de quibus etiam latius dicta l. de Baptismo. Et de quibus quòd excubatio pro templis Idolorum, dæmoniorumq; fenfabit, quos interdiu exorcismis fugant.

133. incubēs, &c. super luncho, quo portatus Christi.] λόγος (ut ad marginem etiam adnotat Rhen.) castrensium vox τὸ τὸ λόγος, quae est vox quoque Euangelista Ioannes c. 19. & lamina recte vocata

interpres; ubi adeo castigandos censo vulgatos codices Gre-
corum qui legunt Νόγης, qui legendum potius sit Νόγης.
134. Mortuus etiam tuba.] Innuat (inquit Rhen.)
morem castrensem, quo mortui milites tubicinis cantu,
quem hic aeneatorem vocat, deplorabantur. Non frates mi-
lites ad canine pellis, hoc est tympani pulsam efferuntur,
ut habet vulgaris cantio iocans in milites.

135. Et cremabitur ex disciplina castrensi.] Hinc
illud (inquit idem Rhenan.) Tom. sequ. l. de Resurr. car. in
principio. At ego magis ridebo (inquit) vulgus, tunc
quoque quum ipsos defunctos atrocissime exurit.
Et mox: cum crematis, cremat. Plinius l. 7. c. 54. Ipsum
cremare apud Romanos non fuit veteris institutum, terra
condebantur. Et postquam longinquis bellis obrutos erui
cognovere, tunc institutum. Probat autem e contrario Au-
tostor eodem libro eum Ecclesie morem (de quo ibi latius)
quo mausoleis & monumentis sequestrantur cor-
pora.

136. vt illorum quo Ioannes admittebat ad la-
uacrum.] Idem exemplum citatur supra l. de Idol. Certe
non modo B. Ambrosius, ubi supra, sed & B. Aug. ex hoc
loco scripturae, de militibus a B. Ioanne Baptista baptizatis,
Militiam non interdiciam adstruit his verbis. l. 22. supra
citata contra Faustum, c. 74. Alioquin (inquit) Ioannes,
quum ad eum baptizandi Milites venirent, dices: Et nos
quid faciemus? responderet eis: Anna abicite, militiam
istam deserte, nemine percutite, vulnerate, profermite ne-
minem. Sed quia sciebat eos, quum hoc militando facerent,
non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltros in-
iuratum suarum, sed salute publica defensores, respondit
eis: Neminem concesseritis, & ne prolixiores simus. Quod
ipsum etiam in suum Decretum transcripsit Gratianus no-
bilium sentiens, 23. q. 1. c. Paratus, in fine.

137. vt Centurionum fidelissimorum.] Alteru
intelligit Archisynagogum, de quo Christus Matth. 8. di-
xit: Non vidi fidem tantam in Israel. Alterum Cornelium,
de quo Actib. Apost. Quibus ipsis exemplis Militiam ad-
probatam a B. Chrystostomo supra ostendimus, & prioris etiam
vultus B. Aug. ubi supra, & Actib. de Idololatria.

138. aut omnibus modis cauillandum.] Cauilla-
tionem (inquit Rhen.) tradunt a cauendo dictum Grammatici.
Hic pro cauere sumit. Atqui vel ipse locum sententiam de
Militia, Christianis an licita, plus satis indicat. Nam qui
dixerit: aut delectandum esse suscepta fide, aut signata
(quorum prius ad baptismum, posterius ad. Catechumenos
adinet, de quo etiam initio l. de Baptismo) quasi seipsum
corrigens: aut omnibus modis cauillandum, ne quid
adauctus Deum committatur; & ne quis eo usque
militiam extendat, vt aut delictorum impunitatem,
aut martyriorum immunitatem promittat, addit:
aut perpetuandum pro Deo, eo nempe casu, quo aliquid
faciendum foret aduersus Christi fidem.

139. quod equè fides pagana condixit.] Hoc est
(vt rectè Rhenanus) quod fides ethnica Duci vel Impera-
tori data promissit ex pacto, nepe extrema perpeti, & mor-
tem, nam id significat hic condicere. Plinius in Prefatio-
ne ad Vespasianum: cum hanc operam condicerem, non
eras in hoc albo; id est, ex pacto pollicerer.

140. aut martyriorum immunitatem.] Vbi que
martyria (inquit Rhenan.) crepat Tertullianus. Paulo post:
Quia potior est necessitas timendæ negationis &
obeundi martyrij, quam euadendæ passionis & im-
plendi officij.

141. & saluam facturum animam pro nomine e-
ius amissam, &c.] Quod Matthæus passus: Qui perdi-

derit animam suam, inueniet eam; ipse quomodo id fiat ex-
plicans, Christo adtribuit quod ipse saluam facturum sit,
& e contrario, lucri habitam perditurus. Atqui lucri
habere dixit (vti adnotat etiam Rhen.) quemadmodum
sub finem l. 5. adu. Marc. lucri ducere, & eodem libro:
boni ducere.

142. Apud hunc tam miles est, paganus fidelis:
quàm, &c.] Elegantissima (inquit Rhen.) sententia con-
stanti ex contrariis. Hic oportet scire Paganum duo signi-
ficare; tum eum qui miles nō est, vnde Persius se semipaga-
num vocat, tum eum qui Christum minime agnoscit. Certè
est etiam hoc vox paganus Iureconsultorum. Hinc illud
Scaevola D. ad Legem Falcidiam. l. vlt. Miles fidum paga-
nus erat, fecerit testamentum, & c. B. autem Aug. Au-
torem securus, & reliqui Doctores Ecclesiastici, peculiari-
ter serè adscripuit pro ethnico.

143. tamen nec illi necessitati disciplina conui-
uet.] Adrio 1. & MS. 3. coniber.

144. sibilum laxet.] De hoc inter Proverbiales for-
mulas in nostris Prolegomenis. Legimus autem: nam &
voluntas poterit, ex 3. MS. & cod. pro: poterat.

145. ducatio necessitatis.] Supra dixit (inquit Rhe-
nan.) Ducator pro duce, hic habes ducationem pro duc-
tatu. Q. D. exculant necessitatem, qua duce in hæc delicta
incidunt, non autem sponte sua.

146. in delictis incidamus.] Sic dictum (inquit idē)
vt illud adu. Hermogenem: ante eam in bono conuer-
tisset; & ad Iudeis: Legis præcepta reformantem
in hominis salute. Est autem hoc & Tertulliano fami-
liarissimè in cum Ablatiuis coniungat, quod alij cum Ac-
cusatiuis.

CAP. XII.

147. Sed & de corona prius dicam.] Titulum huic
capiti damus: Quod ipse coronarum causæ contra
Christianos faciant. Incipit autem loqui (inquit Rhe-
nan.) de corona triumphali, propter quam incepta est
disputatio.

148. Apollini vel Libero sacra est.] De Libero
& Apollinis Laurea diximus supra c. 7. Propterea ve-
ro adnotat ex Plinio Rhenanus, quod Laurus spectatissi-
ma reperitur in monte Parnaso, ideoque grata Apollini.
Habet id Plinius l. 15. c. vlt.

149. illi vt Deo telorum.] Huc pertinet quod à Pla-
tone Apollo dicitur Διὸς τῆς καλῆς, id est à iaculatio-
do, vnde etiam factum, vt cum arcu & sagittis eius simu-
lacro formari soleant.

150. huic vt Deo triumphorum.] Alludit ad ea
simulacra Liberti, quibus effingebatur in curru pampineo
triumphans, qui Pantheris modo, modo Tigribus ac Lyn-
cibus trahabatur, vti Gyraldus refertur hist. Deorum Syr.
8. Nominatum autem etiam Plinius l. 7. c. 56. Liber pa-
ter (inquit) diadema Regum in seque & triumphum in-
uenit, Claudius autem de quo hic loquitur, idem est qui
supra c. 7.

151. Quamquam ex myrto ait milites redimiri
solere, &c.] Myrtus (inquit Rhen. ex Plinio l. 15. c. 29.)
bellicis quoque se rebus inseruit, triumphans que de Sabinis
Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium
ouans ingressus urbem est, quoniam rem leuiter sine cruore
gesserat) myrto Peneis victricis coronatus incescit, ope-
bilensque arborem etiam hostibus fecit. Hæc postea ouan-
tium fuit corona. Quibus & hæc addit ibidem Plinius:
Massarius Auctor est curru quoque triumphantes myr-
tea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massium, qui
primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto

Hh ij

ULLIAN,
notati omnibus
MELI,
V,
16.

coronatum, Ludos Circenses spectare solitum. Marcus Valerius duobus coronis utebatur, Laurea & myrtica, qui & hoc voverat.

152. Martis per Iliam & Romulos Romani, &c.] Pulcrè sic restituit hunc locum Rhenanus, & sensum quoque explicuit. Non est mirum Romanos milites myrto coronari solitos olim, quum hac arbor Veneri sit consecrata, quæ non solum Troiana est propter filium Æneam ex Anchise conceptum, verum etiam amica Martis, qui per Iliam & Romulos Romanus est, id est, eo quod ex Iliâ Remum & Romulum Romæ conditores sustulerit: Romani Martis amica, qui Romuli & Remi sit pater. Verum ego, iocans inquit Terullianus, non arbitrator Venerem eatenus esse valde Romanam, siue amare Romanam, quatenus pellicis Iliæ dolor est. Fit enim verisimile Venerem, quæ sola amasio suo Marte potiri cupiebat, non parum offensam Iliæ concubitu, unde Romulus & Remus progeniti conditores urbis Romæ. Quos ambos intelligit, quum dicit Romulos, seu nos mutauimus. Nec caret alioque gratia variatio numeri, sic & Castores dicimus *τὸς δὶὸς ὅλης πρὸς*. Peririne autem huc videtur quod habet Plinius l. 16. c. 4. Romulus frondea (quantum hinc apparet ex myrto) coronauit Hostium Hostilium: quod Fidenam primus occupasset.

153. Quin & olea militiam coronari à Minerua, &c.] Athenis (inquit idem lib. eiusdem cap. ult.) olea durare traditur in certamine edita à Minerua. Quod de certamine cum Neptuno interpretatur Auctor. Certamen verò ipsum occasione regionis Træteniorum describit Pausanias histor. lib. 2. Hinc existant numeri veteres, quibus uno ex latere inscribitur D. CLOD. SEPT. ALB. CÆL. & ab altero Coss. II. ac Mineruæ Pacificæ, SC. cum effigie Mineruæ oleam manu tenentis.

154. non solum Artium, sed & armorum Dea.] Vide Isidorum Etymol. l. 8. cap. de Diis Gentium. Ab armis autem vocata fuit, & ἄρτεα, id est militaris, & ἀρτεία, id est Martia Minerua, testibus Phormuto & Luciano.

155. Ecce annua votorū nūcupatio, &c.] Hinc intelligi datur, quid sibi velim Numismatū inscriptiones variæ, & nominatim hæc de Seuro Imperatore, I M P. C A S. L. SEPT. SEV. PER. AVG. uno ex latere, et ex altero: VOTA PUBLICA SUSCEPTA: item de Antonino, una ex parte: ANTONINVS PIVS AVG. & ex altera: VOTA SVSCEPTA DECEMNALIA. item: ANT. PIVS AVG. COS. III. & Vota soluta Deo. Id autē quotannis sollempne fuisse hic significat Auctor, sed maxime in principiis Imperij, etiam addens locum, in Capitolij: & verba: Hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus esse futurum. De qua auri usurpatione etiam in hac verba Plinius lib. 33. c. 3. Deorum vero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam vt auratis cornibus hostiæ maiores dunt axat immolarentur.

156. Eadem Laurea in Donatiui dispensatione, &c.] Vide supra c. 1. Quod ipsum eleganter hic comparat cum proditione Christi per Iudam acceptis argenteis, atque adeo (vti etiam Rhen. eleganter dicit) non esse gratuitam idololatriam, vtpote ipsa captatrix doni, atque hoc etiam quod subiungit: denarium Cæsari auferre, id est non dare Cæsari, sed ab eo Donatiuum accipere.

157. Triumphi Laurea folijs struitur.] Hoc est (inquit Rhenan.) quod Plinius de Lauro scribit: Pivus folia distinguuntur appellatione. Lauream enim voca-

mus. Lauris autem (inquit idem Plinius lib. 15. cap. 30.) Triumphis propriè dicitur. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam, & Cypriam: illam æquali colore, viridissimam maxime baccis, atque è viridi tubetibus: Hac vestros Delphis coronari, & Triumphantes Roma. Sterile vero baccis, quod maxime miror, aliqui triuphalem; eique ducunt triumphantes vti; nisi id à D. Augusti capere, ut docebimus ex ea Lauro, quæ ei missa è celo, minime est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Inter causas autem cur in triumphis usitata, eam quoque reddat, quod sola mansatarum receptarumque in domos fulmine non icitur. Vbi & plura videat Lector, ne hic simplicior. Atqui pro: struitur, MS. 3. Var. instruitur, sed lud magis Terullianicum est.

158. Hinc aduerbis.] Hinc omnino legendam esse satis constat, pro: hanc. Quod verò sibi velit vocabulum aduerbis, rectè adnotauit Rhenanus se nescire. Ego autem vocem esse corruptam, & videri aliquid verius scribendum, qualia sunt que sequuntur: inauratur, & libuitur, fortassis quemadmodum & Rhenanus ad: lenius in margini, ambitur, quod maxime placet, aut: adornatur, aut: adumbratur, vel: aduclitur. Lector autem liberum iudicium permitto, donec ex aliquo cod. melius aliquid proferamus. Fortassis etiam non male legatur: aduerbis.

159. lemniscis.] Sunt lemnisci (inquit Roman. in Ethore Pompeio Pesto, fasciola dependentes ex cornu, illa colligunt ex Plinio, tuniculus fuisse ex libro ipsi Philoborus, cuius eiusdem libelli sint, id quod Auctor. vixit Philycus. De lemniscis sic Plinius lib. 21. cap. 3. ubi: ronis loquitur, quæ ex folijs aureis & argenteis consistit. Accesserunt quoque (inquit) & lemnisci, quæ ad ipsarum coronarum honorem erat propter Hetrusiam, quæ iungi nisi aureæ non debebant. Ab huiusmodi lemniscis corona lemniscata dicta sunt. Hæc etiam Rhenan. quod dicitur respicere ad Politianum in Miscellaneis, qui non adfert de lemniscis, tum ex Plinio l. 16. c. 14. & de lemniscatis coronis, ex numismatibus antiquis etiam Suetonium denique de philycis, ex quibus lemnisci habentur in Nica in Comment. Græcæ lingue, & ipsi Terullianus loco. Eodem pertinet etiam illud Horatij:

Displicent nexæ philyra coronæ.
160. inauratur lamnulis.] Intelligit lamnularum, quæ deaurari solent, id quæ ex are coronatio, ut Plinius lib. 33. cap. 9. & lib. 34. cap. 8. In Cyprii quoque are coronarium est & regulare, utrumque ductum coronarium tenuatur in laminas: utrumque quoque speciem auti in coronis historiarum præcipuum. Quamquam interim L. Gellius etiam vere auctor scribat triumphales coronas, quæ Imperatoribus ad honorem triumphi mitebantur ex auro coronari.

161. & apud Barbaros enim Christus.] Non agere de Parthis & Armenis, aliisque barbaris à uero domitis, quos iam tum Christianus fuisse supra dicitur esse lib. aduers. l. 1. cap. 7. Adnot. supra coronam deinceps.

162. Est & alia militia regiarum familiarium.] Intelligit (inquit Rhen.) milites illos Romanorum prætorios, qui sunt veluti familia Imperatorum.

163. Nam & Castrenses appellantur.] Castrensis est (inquit L. Gellius lib. 5. cap. 6.) exornatio qua donat eum Imperator, qui primus castra ingressus mans intravit. Ea corona insignis valli habet. Hinc etiam lares vocantur à Plinio, gratiæ loci iuxta lib. 16. c. 1.

164. Munificæ & ipse.] Apud Festum (inquit Rhenanus) legimus: Munifices vocatos milites, qui non vacabant, sed munus Principi faciebant. Qui vacabant, vocabantur Beneficiarii. Sed & Pegerio Munifices sunt milites, qui munus faciunt, à quo liberi sunt, immunes qui dicuntur. Exponit ergo munificæ, id est ad munus sollempniū Cæsaræanorū adstrictæ & obligatæ. Posterior etiam munificum, pro munificæ usurpavit. Nam & Paulus Iureconsul. in cap. Munus. De verborum significatione. Munus etiam officium significare docet; unde munera militaria, & quosdam milites munificos vocari. Vide etiam plura de Munere supra l. de Spectac. c. 12. n. 114. & 115. De sollempnibus Cæsarum autem, Apolog. c. 35. n. 461.

CAP. XIII.

165. Coronant & publicos Ordines laureis, &c.] Quam eiusdem sit argumenti hoc caput, nouo titulo non est opus. Huc autem pertinere videtur illud Plin. supra citato c. ult. l. 13. Laurus Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuntia, additur litteris & militum lanceis fascibus Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis Opt. Max. deponitur, quoties lætitiæ noua victoria aduenit.

166. Magistratus verò in super aureis.] Vide de his supra initio operis n. 1. & c. præced. & infra ex Plinio, ubi de Gemmatibus agit n. 167.

167. Præferuntur etiam illis Hetrufcæ. Hoc vocabulum est, &c.] Hetrufcæ coronas commemorat Plin. l. 2. c. 3. verbis supra citatis cap. præced. ubi de Lemnificis egimus. Hic autem etiam quales fuerint, describit Auctor, nempe: quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem insignes, ad decedendas thesas cum Palmatis togis fumebant. Videtur eodem pertinere quod scribit Plinius lib. 12. cap. 3. & 4. de gemmatibus & aureis coronis, & lib. 37. cap. 2. de Pompeio quod in triumpho 33. ex margaritis coronas habuerit. Denique quod eodem teste lib. 35. cap. 1. Triumphantibus corona aurea sustineretur à tergo. Atqui ad easdem adducit Auctor supra l. de Spectac. c. 7. de thetis, de coronis, ubi vide Adn. nostras n. 63. & de Palmata veste, Apolog. c. ult. n. 620.

168. Sunt & Prouinciales aureæ.] Ad loci huius intellectum facit illud lib. de Idolol. c. 18. & coronæ aureæ sacerdotum Prouincialium, à quibus hic indicat etiam ipsa Deorum capita fuisse ipsam coronis coronata.

169. & ipsum Curia nomen, &c.] Proprie hic Curia accipitur, locus nempe (teste Festo) ubi publicæ curiæ gerbantur. De aliis eiusdem significationibus vide Apolog. cap. 39. num. 511. & de clauo lato, siue lato clauo, lib. de Idolol. cap. 18. num. 141. ac de purpuris, ibidem n. 136. & 141.

170. Illius es, conscriptus.] Conscripti (teste Festo) dicebantur qui ex Equestri ordine Patribus adscribebantur, ut numerus Senatorum expletur; quod ipsum Livius l. 2. ab Urbe condita.

171. in libris vitæ.] Malim legere, in libro vitæ, quia scriptura obique in singulari numero vitur; sed nolui adhuc immutare, quod consentiant cum excussis MS. 3. Patricod. id que eo magis, quod à Sixto Senensi Bibliotheca Sanctæ lib. 2. Quintuplex Liber vitæ explicetur ex variis scripturis, (quod compendij ergo Lectorem remitto) & nominatum vitæ, cuius sit mentio Philipp. 4. ac Apoc. 2. & alterius Apoc. 20. prior Vitæ æternæ, alter Vitæ vniuersalisque usque ad obitum.

172. illic secutis ad caudices arboris.] Caudex hic accipitur ab Auctore pro sterpe radicis, quemadmo-

dum & à Plinio l. 16. Quædam (inquit) arbores simplices, quibus à radice caudex vms, & oliva, fico, viti. Noster interpretis & Matth. & Luc. 3. vertit ad verbum ex Græco paulo aliter: ad radicem arborum.

173. Viderint & publici equi cum coronis suis.] De his exstat apud Plinium lex 12. Tabularum: Quam ferui equive meruissent, pecunia partam lege dicit, nemo dubitauit.

174. nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus.] Confirmatur hinc eorum cod. MS. Latinorum lectio, qui addunt: Domini; nam & Græcè additur xvij. 18.

175. Ab ipso incolatu Babylonis, &c.] Alludit ad illud Apoc. 18. Exite de illa (nempe Babylone) populus meus, & que sequuntur, ubi etiam suggestu Babylonis meretricis magna reprehendit, id est, ornatum eius, nã id significari voce Tertullianica suggestus supra docuimus alicubi.

176. ex Principalium proprietatum.] Recte hic Rhenan. Ob natalem videlicet Principum, aut victorias, et causas similes. Nam eadem Abrasi dixit Apolog. Rescripta & Edicta Principalia. Municipales item sollempnitates, Festos dies cuiusque Municipij.

177. Noster (inquit) Municipatus in cælis.] Trãtulit municipatus, pro eo quod Græcè est πολιτευμα, & apud nostram interpretem: consensatio.

178. Coronant & nuptia sponfos.] Huc pertinet quod sponso ad virum iter parans, ex verbera, qua Veneri dicata est, & floribus herbisque à se lectis, corollam texere soleat, eamque secum deferre; nam empta gestare ferta vitio dabatur. Item quod sponso domi illam operiens, paratu magno ianiam coronare, multaque Lauro exornare soleat, quemadmodum auctor est Alexander ab Alexandro Genial. diel. l. 2. c. 5.

179. & ideò non nubimus ethnicis, &c.] De hoc Argumento supra tractat Auctor toto lib. 2. ad Vxorem, ubi latius.

180. Habes legem à Patriarchis.] Adhuc ad præcepta Patriarcharum Abrahæ & Isaac: Non accipies uxore filio meo de filiabus Chanaan, Gen. 24. & 28.

181. Coronat & libertas secularis.] Quoniam plerumque Manumissionis insignia recensent Auctor Tom. sequen. lib. de Resurr. carn. mirum est quod coronam non commemorat.

182. Nunquid & Agonistica caussa, &c.] Sentit (inquit Rhen.) de certaminibus Gymnicis, quorum victores coronabatur. Eodè pertinet quod habet Plin. l. 16. c. 4. de coronis, ex hedera. Nouissime (inquit) et in sacris certaminibus usurpatæ, in quibus hodieque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiat. Et peculiariter Delphis Lauro coronari solitos victores lib. 10. c. ult. Pinea corona apud Isthmum. l. 15. c. 10. Ex Apio in Nemeis certaminibus, lib. 19. c. 8. Ex Olcastro denique Olympiæ, l. 15. c. 4.

183. quas statim tituli sui damnant.] De his late Auctor et ex instituto supra l. de Spect. c. 6. n. 51. ubi vide Et. in nostras, præsertim de Olympiæ Ioui dicatis certaminibus n. 108. de Nemeis Herculi sacris n. 109.

184. & miscellus Archemorus.] Archemorus (inquit Rhenan.) Lycurgi filius à serpente laesus adhuc infans perit, ex incuria nutricis suæ Hypsipyles, qua illum in gramminibus reliquerat, ostensura Græcis sitis laborantibus Langiam fontem. In eius pueri memoriam annuus agon institutus est. Et quia perit adhuc infans, miscellum vocat, non miserum.

ULLIAN
notati onibus
MELI
V
16

185. & Antinous infelix. *[Hinc inquit idem] Hadrianus Caesar in deliciis habuit, & tam tenerè dilexit, ut ab illo civitatem Aegypti cognominavit, ubi & agonem illi quotannis celebrandum instituit. Quam rem in litteras pulcrè retulit Egeſippus sic ſcribens, referente Hieronymo: Tumulos inquit mortuis templaque fecerunt, ſicut vſq; hodie videmus. E quibus eſt & Antinous ſervus Hadriani Caſaris, cui & Gymnicus agone exercetur apud Antinonum civitatem, quam ex eius nomine condidit, & ſtatuit prophetas in reſpo. hac ille. Notat S. I. I. Terull. Antinoi in 1. lib. adu. Marc. quum inquit: Alioqui ſi ſic homo Deum commetabitur, quomodo Romulus Conſum, & Tatiſ Cloacinam, & Hoſtilius Pauorem, & Merellus Alburnum, & quidem ante hoc tempus Antinonum, &c.*

186. ſemel iam in ſacramenti teſtatione cieratæ. *[Sic omnino legimus pro: tentatione, ut accipiatur pro: conteſtatione, que vox Auctori etiam de Sacramento baptiſmi non eſt inuſitata, quemadmodum Latiſ inſtr. Tom. ſequent. l. de Baptiſ. num. 1. Placet autem magis lectio excuſorum: Hæ enim erant pompæ diaboli, &c. quàm 3. MS. cod. Vatic. erunt. nam agit de cieratione iam facta. Siquis autem (Rhenan. inquit) hic obicit, Tertullianus ante dixit: Aquam adituri, ibidem, ſed & aliquanto priùs in Eccleſia ſub antiſtitis manu cõteſtamur nos renuntiare diabolo, & pompæ & angelis eius; Et hoc loco dicit: Semel iam in ſacramenti teſtatione cieratæ: Is ſure debet ſemel hic accipi pro prout & omnino, ita ut ſemel feciſſe ſufficiat.*

187. etiam cælum ſyderibus apud Homeri carmina coronatum. *[Hinc loco inquit idem] ſubſcribit Plinius (lib. nempè 16. c. 4.) Antiquitus quidem (inquit) nulla niſi Deo dabatur. Ob id Homerus cælo rãrum eã & prælio vniuerſo tribuit.*

188. Ceterùm à ſeculo coronantur & lupanaria, &c. *[Videtur intelligere coronas, quibus Laves publici vel privati in ſingulis domibus coronabantur, atque adeo & in lupanariis, latrinis, & piſtrinis, & carcere, & ſpoliatiis, hoc eſt ſpeluncis latronum, iuxta illud Plinij ſupracitatum lib. 2. 1. cap. 3. & Larium priuatorum publicorũque.]*

189. & Ludus. *[Ludum litterarium intelligit, de quo ſuprà Auctor lib. de Idolol. cap. 10. Flore ſcholæ coronandæ.]*

190. & Amphitheatra. *[Inter Amphitheatrorum adparatus etiam coronas recenſet Auctor ſuprà lib. de Spectac. c. 12. ubi quid Amphitheatrum, Adnotat. num. 126.]*

191. ipſæque libitinæ. *[Rectè Pithecius Aduerſ. lib. 2. c. 15. de ſepulchralibus coronis interpretatur, de quibus etiam illud Plinij ſupracitatum l. 2. c. 3. ac ſepulchrorum & Manium.]*

192. At enim Chriſtianus nec ianuam ſuã, &c. *[De hoc ſuprà Apologet. cap. 35. num. 464. De Diis vero Oſtiorum lib. de Idolol. cap. 15. num. 113. 114. 115. 116. 117. 118. Cuius loci conſideratione malui retinere: Cardam, ſeu Cardeam, cum editionibus excuſis, quàm Carnam, ſecundum 3. MS. cod. maxime quòd à cardinibus ita diſtinctionem adſerat tum hic Tertull. eum etiam B. Cypr. l. de Idolol. vantiat, uti etiam illic adnotauimus n. 30.]*

CAP. XIII.

193. Tanto abeſt ut capiti ſuo manus inferat Idololatriæ, &c. *[Caput hoc inſcribimus: Quòd capiti nullo modo corona conueniat, niſi ad inſtar Chriſti ſpinea. Illud autem: Tanto abeſt, phraſis eſt (uti etiã*

Rhenan.) Auctori familiaris. Porò de velamento capitis viris interdicto, & cui obnoxium eſt feminæ caput. Iuſſiſſimo lib. de Velandis virgin. Cuius quum lib. etiam mentio non fiat, veriſimile non ſit quòd ſuprà cap. 4. librum hunc illi priorem eſſe. Lego autem cum Latino: Quid enim eſt capiti feminæ, pro: capite. Malim autem legere paulo poſt: Propterea non enabitur operoſius mulier, pro eo quòd eſt: coronabitur, eo quòd ſequatur, ut nec crinium artibus coronetur, & quòd Apoſtolus ornatum quidem eum non coronam interdicit.

194. ex Apoſtoli proſpectu. *[Hoc eſt (interpreto Rhenano) propiſcientia providentiæque, quippe qui renatum operoſiorem, ut modo diximus in ſententiis prohibuerit 1. Tim. 2. Adnotata erat varia lectio à Latino præſcripto, ſed illud magis Tertullianicum eſt. Et contra mira locutio paulo poſt, ubi nuncupatur feminæ hæc Chriſtus, & viri caput.]*

195. centenariis quoque roſis. *[MS. 3. & Latiſ centauris. Perum lego cum Rhenan. cõcentariis, quæ roſæ centifolæ meminere Plin. l. 21. c. 4. etia ubi coronis agit, quamquam neget Tiberij Principatu coronam roſam centifoliam in coronis adſitam. Atqui Midæ roſeto vide ſuprà T. 1. lib. de Pall. c. 1. m. 43.]*

196. fauos poſt fella guſtauit. *[De hoc Primum vide noſtra Prolegomena. Atqui pro: ſi forte, ſenſus legum dum Latiſ: ſi potes.]*

CAP. XV.

197. Serua Deo rem ſuam inattaminatam, dicit Titulum poſtremo huic capiti damus: *[Quòd à Chriſti corona exſpectanda. Locus inſignis pro corona, ſeu mercede bonorum operum, ſeu meritoriis poſteriorum; de quibus tamen Latiſ ſuprà lib. ad Martyr. num. 43. & lib. de Patientia, cap. 11. num. 73. 74. 75. cap. 13. num. 82.]*

198. Qui vicerit, dabo ei coronam vitæ. *[Et dabo tibi fidelis ad mortem.] Sicuti aliàs ſapè, ſic & memoria quantum ad præter lapſus, ex duobus ſcripturis monis vnum conſicit. Nam Apoc. 2. Eſto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, &c. Apoc. 3. Qui vicerit, ſic veſtietur, &c. Item: Qui vicerit, dabo tibi coronam vitæ.]*

199. bonum agonè. *[Similiter B. Cypr. apud l. 3. Teſtim. ad Qur. c. 16. qui vocem Græcã: ἀγωνίαν fecerunt, pro eo quòd noſter interpretes: certamen vertit, 2. Tim. 4.]*

200. Protoſedent & Presbyteri, &c. *[Mortuus inquit Rhenan.] verbi compoſitio ex peregrino & quædam quædam & noſtrum à Græco & deo detortum ſit. Autem ad locum Apocalypſos 4. Et ſuper thronos ſedent quatuor ſeniores, etc. Atque etiam hic ſeruatã eſt ab alio throno vox Græca: πρεσβυτεροι.]*

201. eodẽmque auro, &c. *[Et hic inquit hinc locus eſt Apoc. 14. Propterea poſt varias citationes Apoc. inquit: Si tales imagines in viſione, quales videntur in repreſentatione. Loquitur autem de viſione illius qui ſcripſit Apocalypſin.]*

202. Strophiole aut dracontario. *[Tanto inquit idem ex Plinio l. 21. c. 2. ſcilicet coronam vitæ, ut antiqui, ſtrophia appellantes, unde nata ſtrophiole. Porò Dracontarium videtur eius ſeculi vocabulum, ſe, pro corolla. Ego vero puto Dracontarium, coronam intelligi conſectam aut ex dracontia herba, cuius uerſus venena, cuius meminit Plin. l. 24. c. 16. aut ex pennis draconilibus, de quibus idem l. 37. c. 10. & c.]*

Et supra lib. de Hab. muliebri, c. 6. n. 52.

203. Nam & Reges nos Deo, &c. fecit.] *Vertit ad verbum ex Graeco* βασιλεύς, pro eo quod nos ter interpretatur: regnum.

204. bonus miles.] *Loquitur* (inquit *Rhen.*) de Milite isto, qui coronam in manu, non in capite gestauerat, ob eam rem in carcerem raptus.

205. Erubescite Romani commilitones.] *Hinc patet Roma hunc librum scriptum fuisse.*

206. sed ab aliquo Mithrae milite, &c.] *Huius* (inquit *Rhenan.*) *Dei Mithrae meminit in Prescriptionibus de diabolo nostra religionis sacra (inimè sacramenta) imitante loques.* Tingit & ipse quosdam (inquit) utique credentes & fideles suos. Expiationem delictorum de lauacro reprimittit. Signat illic in frōtibilibus milites suos. Celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. *Quae postrema verba:* & sub gladio redimit coronam, hic exponuntur. Nam hanc ceremoniam hoc loco explicat, quam demiror à nemine fuisse commemoratam. *D. Hieronymus tantum obiter indicat, quum ad Letam de Institutione filiae scribens: Ante paucos* (inquit) *annos propinquus vester Gracchus nobilitatem patriam sonans nomine, quum praefecturam gereret verbanam, nomine specum Mithrae, et omnia portenta simulacra, quibus Corax, Niphus, Miles, Leo, Peres, Helius, Bromius pater, imitantur, subuertit, fregit, excussit? Vbi vides Militis fieri mentionem, cuius initiationem in specu Mithrae hoc loco describit Tertullianus. Laetantius sine Lutatio Strajij interpretis ultimam carmen primi Thebaidos exponens:*

Indignata sequi torquentem cornua Mithram, scribit Apollinem à diuersis gentibus variis appellari nominibus. Apud Aethiopes enim Titan vocatur, apud Aegyptios Osiris, apud Persas vbi in antro colitur, Mithra nominatur. Eius simulacrum fingebat relucantem tauri cornua retentare; quo significatur Lunam ab eo lumen accipere, quum occipit ab eius radiis serrogari. Erat autem ipse Sol Leonis vultu cum tiara p̄ficio habitu, utriusque manibus, cui diximus, bonis cornua comprimis. Siquidem Sol principale signum inculcat & frenat, Leonis salicet, ideo quod hic Deus ceteros sui nominis & potentiae impetu excellat, ut inter reliquos ferus Leo: vel quod sit rapidum animal. Haec ex illo Commentario propterea paulo prolixius retuli, ut melius intelligatur Tertullianus locus ille lib. adu. Marc. quum inquit: Sicut aridae & ardentis naturae Sacramenta Leones Mithrae philosophantur. Meminit & Martianus Capella Mithrae, quum canis lib. 3. de nupt. Mer. & Philolog.

Te Scerapim Nilus, Memphis veneratur Osirin, Diffona sacra Mithram. --

Plura dicta lib. de Praescript. adu. her. cap. 40. Tom. sequ. videat Lector, cum de Mithra, tum de diabolo diuina adfectante, vbi paulopost Auctor commemorat.

207. in spelæo & castris verè tenebrarum.] *De hoc spelæo latius in haec verba B. Iustinus Martyr aduersus Typhonem: Porro quando illi qui Mithrae initiationes (sic enim verò, pro eo quod alijs initiationes)*

de petra cum natum esse memorat (de quo vide etiam testimonium B. Hieron. infra Tom. sequ. lib. de Praescript. adu. heres. supra dicto num. 241.) & spelæum nominant cum locum, vbi initiari ei credentes perhibent; non ego hic, quod à Daniele dictum est, lapidem absque manibus abscissum de monte ingenti, & quod ab Esaia est promulgatum, eos sequutos esse, atque haec consimiliter instituisse sciam? cuius Prophetiae promulgationis etiam verba omnia imitari sunt conati. Nam & iuste recteque agendi praecepta, ut apud illos dicuntur, arte quadam effecerunt. Verba Esaia sunt talia cap. 33. Audite qui longè estis qua fecerim, & cognoscite propinquantes fortitudinem meam. Desierunt in Syo iniqui. Corripiet tremor impios. Quis annuntiabit vobis locum sempiternum? Ambulans in iustitia (hinc apud illos, de quibus supra rectè agendi praecepta) loquens viam rectam, odio habens iniquitatem & iniustitiam, manus obtinens puras à muneribus, obturans aures, ut ne audiat iudicium sanguinis iniustum, conueniens oculis ut ne videat iniustitiam. Hic habitabit in excelso specus petrae fortis: (hinc spelæi imitatio.) Panis dabitur ei (ex quo desumpta apud illos panis oblatio, cuius mentio fit libro de Praescript. adu. heres.) & aqua eius fidelis (quo pertinet de qua ibidem tinctio.) Regem cum gloria videbitis (quod ad resurrectionem pertinet) & oculi vestri longe proficiet. Anima vestra meditabitur timorem Domini: (hinc ibidem expiatio delictorum.) Vbi est litteratus? vbi sunt Consiliarij? vbi est eos dimittens qui aluntur, paruum & magnum populum? Quocum consilia non agitarunt, neque profunditatem vocum sciuerunt, ita ut non audirent, Populus vitiosus, & non est audienti scientia: Quod ipsum rursum paucioribus his verbis non multiplo repetit: Quod verò (inquit) Esaiae de symboli arcanique specus vaticinio praeloquutus sit, vobis recessus, sed eorum gratia, qui hodie vobiscum venere, locum eum repetam: insuper hoc addens, propter verba eiusmodi, eos qui Mithrae mysteria instituerunt, in loco qui apud illos spelæum vocetur, suos initiare, sacraque sua arcana peragere, diaboli instinctu agitato. Atqui spelæum istud primum Zoroastres in Persidis montibus dicasse fertur prope fontes, iuxta quod habet Porphyrius in Comment. antri Nympharum, ex 13. Odyss. Homeri.

208. quasi mimum martyrij.] *Hoc est* (inquit idè *Rhenanus*) *quasi imitamentum martyrij quod pro Christo tolerant Christiani. Quare & hanc lectionem retinendam dixi, pro eo quod in excelsis subpreparat: minimum, maxime qui illud etià legant 3. MS. cod. Vatic. Unde nec placet lectio Gyraldi hist. Deorum sint. 7. qui legit: minus. Maxime quod haud absimiliter B. Gregor. Nazian. Orat. i. in Iulian. Imper. scribat: Ab illo fuisse comparata martyria Christianorum cruciatibus, quae in Mithrae sacris celebrabantur. Super quo loco (vbi citatur ibidem à Gyraldo) vetus commentator. Mithra, id est, sol cui celebratae sunt, & imprimis à Chaldaeis. Cui Deo qui voluit initiari, duodecim contumelias afficiuntur, per verbera, calorem, frigus, & alia eiusmodi. Quae proinde putat fuisse etiam ea sacra, quae Commodus Imperator homicidio polluit.*

QUVM prætèxto contrariae consuetudinis, contra quam Apostolus præceperat, non modò nuptiæ, & virgines hominum, seu seculares quæ ad nuptias virorum adspirant; sed & virgines Dei, quæ Christo nupsèrant, præsertim in Ecclesijs caput non velarent; quod antea Græcè, nunc Latine quoque ostendit, virgines velari oportere.

- I. Imprimis autem, consuetudinem aduersus veritatem non præscribere, ex eo docet, quod Regula fidei vna irreformabili manente, cetera disciplinæ & conuersationis admittant nauitatem correctionis.
- II. Maxime quum Ecclesiarum, quas Apostoli seu Apostolici viri condiderunt, consuetudo opponatur; nobis autem & illis vna fides, vnus Deus, idem Christus, eadem spes, eadem lauacri Sacramenta, vna Ecclesia.
- III. Proinde quum arbitrio cuiusque permessa res esset, vt quæque voluisset, aut velari, aut non regi, sicut & nubere; temerariam audaciam reprehendit, quæ virgines hominum ambabant aduersus virgines Dei, quod aliter (velata inquam) illæ incederent; immò sacrilegiis manibus dicatum Deo habitum à virgine electum detraherent.
- IIII. Neque verò ob stare quod opponitur, nullam mentionem virginum ab Apostolo factam, vbi de velamine præfinit, sed tantum mulieres nominatas; quia Spiritus sanctus vno nomine Mulieris etiam virginem intelligi voluit, vt potè quòd generale sit vocabulum, vti & Femina.
- V. Ad sexum enim pertinere, non ad gradum sexus, probat scriptura Genesios; quæ Eam mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc virgo; post matrimonij verò connexum, mulier eius.
- VI. Sic & Apostolum mulierem vocare Virginem Mariam, quam vtiq; virginem constat fuisse, licet Hebion resistat; & Angelum Gabrielem ad Virginem missum, cum benedicat illam, inter mulieres deputasse.
- VII. Iam verò etiam ipsas rationes virginibus competere, per quas Apostolus docet velari minam oportere.
- VIII. Eadem itaque ratione virginem in muliere intelligendam, qua puerum in viro; quum Adam adhuc integer ante nuptiarum congressum vir sit cognominatus in Genesio, apud Apostolum vox: Omnis, tam de viro quàm de muliere, æquè virginem in viro atq; in muliere comprehendat.
- IX. Alia item disciplinæ Ecclesiasticæ præscripta de muliere in virgine spectare; nam nec virgini, quantumuis carnem suam sanctificare proposuit, licere in Ecclesia docere, tingere, offerre, aut sacerdotalis officij sibi sortem vendicare.
- X. Non itaque magis debere virgines honorigeram notam virginitatis suæ (non velandis) præferre; quàm tot viros virgines, tot spadones, qui nulla sibi defendunt continentia dignia, quæ tamen virginitate feminarum est laboratior.
- XI. Ad responsonem autem ex diuerso, quasi à natiuitate proinde virginem operari oporteat; responderet, Apostolum intelligi debere, ex quo se virgo intelligere cæperit, post contestatam maturitatem; interserens exemplum Rebeccæ, quæ velata sponso suo occurrit, (minus post continentia votum virgini id faciendum) & ethnicorum, apud quos velata ad virum ducuntur.

Proinde tegantur superiora, cuius inferiora nuda non sunt, nec eas imitentur, quæ sola capitis nuditate virginitatem nundinant. XII.

Deinde si & apud ethnicos propter homines iam nupturæ caput velant, saltem in Ecclesia virginitatem abscondant, ut in occulto mercedem apud Deum mereantur, quæ tantam oblationem Deo offerunt ipsius corporis & spiritus sui, cum illam ipsam naturam consecrât. XIII.

Neque verò cogendas ceteras ad huiusmodi opus virginitatis; quia ubi coactio, illic necessitas; ubi necessitas, illic infirmitas; & proinde facile ruunt, & funem longum delictorum sibi adtrahentes, intellecto tamen permanentes capite, ne prodantur, virgines sub Deo se mentiuntur. XIII.

Sed enim vera & pura virginitas, etiam sceminarum oculos timens, confugit ad velamen capitis tamquam clypeum, quo bonum suum protegat aduersus ictus tentationum, aduersus iacula scandalorum, aduersus fascinum etiam apud ethnicos metuendum. XV.

Scripturam itaque legem hanc de velamine condidisse, naturam contestari, disciplinam exigere, maxime in virgine quæ Christo nupsit, illi tradidit carnem suam, illi sponsauit matritatem suam; qui quum alias sponsas & maritatas velari iubeat, utique multo magis suas. XVI.

Postremo & eas, quæ in nuptias inciderunt admonet, ut ne quidem in momento hære à disciplina velaminis exolecant, tum Apostoli verbis, tum Arabicarum sceminarum quæ faciem totam contegunt, & reuelationis cuiusdam exemplis; præsertim verò ne inter Psalmos aut in Oratione ipsa, vel quacunque Dei mentione, reuere persuerent. XVII.

Ceterum librum hunc germanum esse patet ex eius hoc Epiphonemate, Pax & gratia à Domino nostro Iesu redundet, cum SEPTIMIO TERTVLLIANO, cuius hoc opusculum est. Deinde eundem imitatur B. Cyprian. lib. de Discipl. & habitu virginum, locis infra citatis. Habuerunt denique MS. Trithemius Catal. Script. & Politianus epist. s. lib. 4. Aditus autem fuit primum à Rhenano ex Paterniacensi & Hirsaugiensi exemplaribus MS. cum Scholis, deinde castigatus ex cod. Gorziensi, additis Adnotationibus, quibus accessit etiam recognitio Sigismundi Geleni ex Britannico codice. Non tamen eiusmodi, quin plures adhuc loci recogniti fuerint à nobis ex 3. MS. Variis codicibus, & Adnotationibus quoque nostris locupletari.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI DE VIRGINIBVS
VELANDIS LIBER.

PROPRIVM iam negotium passus meæ opinionis, & Latinè quoque ostendam, virgines nostras velari oportere, ex quo transitum atatis suæ fecerint: Hoc exigere veritatem, cui nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum. Ex his enim ferè consuetudo initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita, in vsum per successionem corroboratur, & ita aduersus veritatem vindicatur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit. Si semper Christus, & prior omnibus: æquè veritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est quod sibi vetus est. Hæreseis non tam nouitas quàm veritas reuincit. Quodcunque aduersus veritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam vetus consuetudo. Ceterum suo vitio quis quid ignorat. Quod autem ignoratur, fuit tam requirendum, quàm recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei vna omninò est, sola immobilis, & irreformabilis, credendi scilicet in vnicum Deum om-

ULLIAN
notati omnibus
TERTVLLI
V
16